

BARTHA ÁKOS

Fajvédő feledékenysé Két választás Derecskén Bajcsy-Zsilinszky Endrével (1922, 1926)*

A derecskei választási kerület kormánypárti képviselője 1920-tól a világháborús tapasztalatokkal és jelentékeny ellenforradalmi múlttal rendelkező Dinich Vidor volt. Dinich Guthy Tódort legyőzve és Friedrich-párti programmal lett képviselővé,¹ ám az 1922-es megmérettetésen már nem indult.² A kerületet először Kovács J. István református teológiai professzornak szánta az Egységes Párt, aki azonban inkább az enyingi kerületben indult, ahol már 1920-ban is győzött.³ A *Szózat* című fajvédő napilap főmunkatársát, ifjabb Zsilinszky Endrét 1922 tavaszán Bethlen és Nagyatádi megegyezése alapján, a miniszterelnök politikáját követve választották ki Derecskére.⁴ A döntés nagypolitikai háttere, hogy noha 1921 nyarán Bethlen távolodni kezdett a fajvédőktől, IV. Károly 1921-es két visszatérési kísérlete nyomán megnőtt a szabad királyválasztó kiscgazdák és fajvédők politikai súlya.⁵ Mivel Zsilinszky már ősszel támogatta az – általa egyébként diákkora óta vágyott⁶ – egységes nemzeti párt létrejöttét,⁷ ez a váratlan hang feltűnhetett Bethlennek, főképp azért, mert a fajvédő politikus több ízben kapacitálta a kiscgazdákat is az együttműködésre.⁸ A fajvédő

*A kutatást a Magyar Tudományos Akadémia Posztdoktori Kutatói Programja támogatta. Befogadó intézmény: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

¹Nemzetgyűlési Almanach (a továbbiakban: NA) 1920–1922. 35–36.

²A fajvédő lap szerint ennek Dinich legitimizmusa volt az oka. *Szózat*. 1922. máj. 9. 3. A *Szózatot* rendszerint fricskázó *Bihari Újság* még Dinich Vidor újrjelöléséről tudósított április 13-án, de Guthy Tódor, Kovács J. István és Balogh Kálmán nevét is megemlíti. *Bihari Újság*. 1922. ápr. 13. 1.

³*Szózat*. 1922. máj. 10. 5. Kovács J. Istvánhoz: NA 1920–1922. 80–82.

⁴RUSZOLY JÓZSEF: *Derecske és Tarpa: Bajcsy-Zsilinszky Endre választási küzdelmeinek történetéhez I.*, Napjaink, 25. (1986) 7. sz. 22. SÁVOLY MÁRIA: *Így élt Bajcsy-Zsilinszky Endre*. Bp., 1986. 82–83.

⁵Romsics Ignác: Bethlen István. Bp., 1999. 205–207.

⁶Vö. IFJ. ZSILINSZKY Endre: *Egy szerény ötlet III*. Békésmegyei Közlöny. 1905. dec. 7. 1–2.

⁷ZSILINSZKY ENDRE: *Egységes párt vagy pártszövetség*. *Szózat*. 1921. okt. 20. 1–2. Uő: *Egységes Párt felé*. *Szózat*. 1921. nov. 18. 1–2. Uő: *Kell az Egységes Párt*. *Szózat*. 1921. nov. 23. 1–2.

⁸Uő: *Középosztály és kiscgazdapárt*. *Szózat*. 1921. jún. 19. 1. Uő: *Agrárérdek – pártpolitika*. *Szózat*. 1921. júl. 3. 1–2. Uő: *A Kiscgazdapárt határozata*. *Szózat*. 1921. szept. 16. 1. Uő: *Agrár tájékozódás és Egységes Párt*. *Szózat*. 1921. dec. 4. 1–2.

csoport 1922 tavaszán követte a Kisgazdapártot a kormányba,⁹ Zsilinszky csillaga pedig ebben az időszakban kezdett látványosan felfelé ívelni.¹⁰

A kormány választási gépezetét államtitkári minőségben a fajvédők vezére, Gömbös Gyula irányította, ám a Derecske melletti döntésben szerepet játszhatott az is, hogy Bihar vármegye északnyugati részéből nagyon sok ifjú szolgált a 3. (debreceni) honvéd huszárezredben, melynek századparancsnokaként szolgált Zsilinszky a világháború alatt.¹¹ Jelzésértékű, hogy a fiatal politikus első számú derecskei kortese, Csizmadia Lajos, „*ha Bajcsy-Zsilinszkyvel beszélt, mindig vigyázzban állt.*”¹² Róla szükséges néhány mondatban megemlékezni, mivel évtizedeken keresztül tevékenykedett Zsilinszky fontos háttéremberként.¹³ Csizmadia 1888-ban született Derecskén, hat elemi és egy hároméves alsófokú gazdasági iskolát végzett, majd katonai éveit kitöltve tiszthelyettesként szolgált Horthy Miklós Nemzeti Hadseregében. 1921 és 1924 közt rendőrbiztosként ténykedett Derecskén, emellett sikeresen gazdálkodott (17 holdas örökölt birtokát duplájára növelve néhány év alatt), és faiskolája is volt. Nem meglepő tehát, hogy a helyi községi, egyházi és egyesületi élet meghatározó alakjaként Derecske virilistái közé tartozott, noha a régebbi községmonográfia szerint „*a Polgári Olvasókör élén állva a paraszti társadalom ellenzéki rétegének adott hangot*” módos gazdák ellenében benyújtott panaszával, felszólalásaival.¹⁴ Zsilinszky mindenesetre nagy hasznát vette, és támogatását nem csupán az

⁹Formálisan a kormányzó KNEP olvadt be a Kisgazdapártba létrehozva a Keresztény-Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Pártot („Egységes Párt”), ám az új párt gyakorlati politikája ennek épp ellenkezőjét mutatta.

¹⁰Szakmai pozícióját és hatalmi kapcsolatait jelzi, hogy 1922 januárjában részt vehetett a Thomas Mann tiszteletére adott estélyen, „amelyre hivatalos volt a magyar író művésztársaság számos tagja”. Magyar Távirati Iroda (a továbbiakban: MTI) Hírkiadás (belpolitika, külpolitika). 1922. január 16. 13. old. Egy hónappal később miniszterek, főispánok és főtanácsosok társaságát élvezhette egy pártvacsorán (Uo. 1922. február 16. 15. old.), majd – többek között Kosztolányi Dezső és Kodály Zoltán társaságában – a kormányzónál és feleségénél vehetett részt ötórai teán, „a budapesti író- és művészvilág kitűnőségeinek” tagjaként. Budapesti Hírlap. 1922. febr. 28. 6.

¹¹RUSZOLY: i. m., 22. „Monostorpályiban Pongor László és Nagy Sándor állt helyt Zsilinszky Endre mellett, akikkel a képviselőjelölt egy században szolgált a fronton.” CSÓRÉ ÁRON: Zsilinszky és Derecske. *Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről*. Szerk.: VIGH KÁROLY. Bp., 1984. 84.

¹²RUSZOLY: i. m., 22.

¹³„Viszonyuk nem volt baráti, hiányzott belőle a közvetlenség és az emberi melegség.” VIDA ISTVÁN: *Bajcsy-Zsilinszky Endre és a Bihar megyei Független Kisgazdapárt megalakulása (1930). Dokumentumok*. Békési Élet (1986) 3. sz. 295. A köztük lévő kimért viszony (vö. „Kedves Csizmadia Úr!”) csak a harmincas évek közepére oldódik (vö. „Kedves Lajoskám”). VIDA ISTVÁN: „*Engem elgáncsolhattak*”: *Bajcsy-Zsilinszky Endre levelei Pekár Gyula elleni választási panasz ügyében (1927)*. Napjaink, 26. (1987) 1. sz. 20–24. és *Bajcsy-Zsilinszky Endre levelei Hajdú és Bihar megyei híveihez*. Szerk.: VIGH Károly. Alföld, 37. (1986) 6. sz. 51–52.

¹⁴SZENDREY ISTVÁN–NYAKAS MIKLÓS: *Derecske története*. Derecske, 1980. 290. Zsilinszky néhány további derecskei híve: Cseh Sándor (kisgazda), Porkoláb Sándor (kisgazda), Karalyos József (szobafestő), Lehóczky József (kiskereskedő). VIDA: „*Engem elgáncsolhattak*”...

elemzett két választás idején bírta, hanem egész élete folyamán. Csizmadia rendőrbiztosi ténykedése és a Nemzeti Hadseregben történő szerepvállalása¹⁵ aligha volt elhanyagolható tényező 1922-ben.¹⁶

A derecskeiek 1922 májusának elején 18 fős küldöttséget menesztettek a fővárosba, hogy Zsilinszkyt formálisan felkérjék. A delegáció Gömbösnél vacsorázott, ahol a házigazda mellett Kozma Miklós és természetesen a jelölt is beszédet mondott.¹⁷ Fiatalkori emlékeit felidézve hangsúlyozta: „*Bihar megyébe származott birtokos embernek vagyok a fia, ahová ifjúságom legszebb emlékei fűződnek. (...) Édesapámtól örököltem a magyar föld s a magyar nép iránti rajongó szeretetemet.*”¹⁸ Ruszoly József kutatásaiból tudjuk, Zsilinszky 1922-es választási költségeit az egységes párt nagy összegekkel támogatta. Balásházy István bihari főispán Bethlennel történő egyeztetése alapján a 2,5 millió koronás [körülbelül 18 120 pengő] megyei pártkasszából több mint egymillió korona állt a hat kormánypárti jelölt rendelkezésére. Ebből Zsilinszky 380 000 koronát [kb. 2750 P] kapott, szükség esetén további 300 000-rel [kb. 2170 P] megtoldva.¹⁹

Ám nemcsak az anyagiak, de a személyi állomány is adott volt a sikerhez, hiszen a párt első vonalát mozgósították a kampány során. Május 7-én Derecskére érkezett Nagyatádi Szabó István, Gömbös Gyula és Bethlen István, akik a kormánypárti *Bihar Népe* tudósítása szerint főképp a földreformról és az egységről beszéltek a nagyszámú egybegyűlt előtt. A fajvédő *Szózat* a belpolitika egyik fő pontjaként hangsúlyozta a fentiek mellett, hogy Bethlen Derecskén a nemzeti királyság mellett kötelezte el magát.²⁰ Gömbös ellátogatott az Iparoskörbe is, majd a Lisztes-féle vendéglőben szónokolt,²¹ illetve „*a Guthy-párt meghívására*” a Katolikus Körbe is elment, ahol „*a jelölt híveinek beszélt a pártfegyelem szükségességéről.*”²² Ekképp május 8-án a Magyar Országos Tudósító már arról számolhatott be, hogy az Egységes Párt a derecskei választókerületbe Zsilinszky Endrét ajánlja.²³

A *Szózat* másnapi, idézett cikkében felvázolta a derecskei helyzetet, miszerint Zsilinszky ellenfele a „zsidó” Mezőfi Vilmos és a liberális múltúnak bélyegzett, „*egységes párt programjával kísérletező önjelölt*” Guthy Tódor. A lap megemlíti, hogy az egységes párti szónokok beszédét – a pártközpont által nem támogatott –

¹⁵Ezeket a pozíciókat Bajcsy-Zsilinszky monográfiája nem említi Csizmadia kapcsán. VIGH KÁROLY: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944: A küldetéses ember.* Bp., 1992. 70.

¹⁶<http://www.tortenelmitar.hu/> (Letöltve: 2015-11-30) és VIDA: *Bajcsy-Zsilinszky Endre...* i. m., 295–309.

¹⁷*Bihar Népe.* 1922. máj. 7. 2–3.

¹⁸Idézi: VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m. 70.

¹⁹RUSZOLY: i. m., 22. Az átszámításokért Zeidler Miklósnak mondok köszönetet.

²⁰*Szózat.* 1922. máj. 9. 1. A Pesti Hírlap is kiemelte Bethlen beszédében, hogy „mi nemzeti királyságot akarunk, független Magyarországot.” Pesti Hírlap. 1922. máj. 9. 1.

²¹*Bihar Népe.* 1922. máj. 14. 2. Az Iparos-kör megnyerése fontos lehetett, mert egy másik képviselőjelölt, Mezőfi Vilmos is hangsúlyt helyezett rá. Vö. „Nyílt levél – Önhöz”. 1922, május, Derecske. Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtár (a továbbiakban: OSZK PKnyt.) Választások 1922, 48-as Szocialista Párt. A derecskei Iparos-körhöz: BERÉNYI ZSOLT [et al.]: *Derecske története és néprajza.* Derecske, 1998. 123–124.

²²Pesti Hírlap. 1922. máj. 9. 4.

²³MTI „Könyvomasz”. Napi hírek, napi tudósítások (1920–1944). 1922. máj. 8. 1.

Guthy híveinek 10–12 fős csoportja próbálta megzavarni, akik azonban népszerűségüket felismerve idővel „elhallgattak.”²⁴ Másképp emlékezett meg a derecskei eseményekről a liberális *Az Est*, mely már címével is nyomatékosította, hogy „Derecskének nem kell Zsilinszky Endre”. A cikk szerint a jelenlévő „sok ezer főnyi tömeg teljes csendben” hallgatta végig Bethlent, ám Nagyatádinál már egyre többen kérték számon a titkos és általános szavazati jogot és a kiszegedést „elárulását”. Az igazi botrány azonban Gömbös fellépésekor robbant ki, aki a híradás szerint nem is tudta megtartani beszédét. A Polgári Kör udvarán 4–500 gazda demonstrált, akik Guthy-pártiként tüntettek a pártközpont döntése és Zsilinszky indítása ellen.²⁵ A botrány narratívához csatlakozott a *Népszava* is, megismételve a fenti jeleneteket. A szociáldemokrata lap szerint „Zsilinszkyról lent a kerületben is tudják, hogy a kurzus legreakciósabb publicistája, akinek cikkei szélsőséges militarista szellem és felekezeti gyűlölködés hatja át. A derecskei kiszegedések körében emiatt népszerűtlen volt attól kezdve, hogy Gömbösék rá akarták tukmálni a kerületre.”²⁶ A vádakra a *Szózat* már másnap egy – antiszemita zsurnalisztikai klisékkel teletűzdelt – közleménnyel reagált. A fajvédők szerint „a zsidó sajtó felszisszent arra a hírre, hogy az egységes párt vezetősége Zsilinszky Endrének mandátumot ajánlott fel,” és mindössze annyi történt Derecskén, hogy a hangoskodóknak Nagyatádi elmagyarázta a pártközpont döntését, míg Gömbös „néhány tréfás szóval intézte el” őket.²⁷ A Derecskével nem túl szerencsés Guthyt mindenestre felszólították, hogy vesse alá magát a pártközpont határozatának,²⁸ aminek ő eleget is tett. A párt nem maradt hálátlan a visszalépéséért, így az egykori államtitkár igazgatótanácsi tisztséggel vizsgáztalódhatott.²⁹

Nem meglepő módon, a *Szózat* újságírógárdája kitüntetett figyelemben részesítette a főszerkesztő jelöltségét. Zsirkay János *Választási mozgalom Csonka-Biharban* című riportjában „az utca embere” mellett a Guthy-párt helyi fővezérét és Marjay Barna fősolgabírót is megszólította, természetesen „Zsilinszky súlyos egyénisége”-re helyezve a hangsúlyt és országos érdeklődést emlegetve (okkal, mint láthattuk).³⁰ A fajvédő lap a kormánypárti jelölt május 15-i „nyílt és őszinte” programbeszédéről is közölt tudósítást. Zsilinszky itt kiemelte, hogy „nem ígérni jött”, mert ehhez túl szegény az ország. Véleménye szerint „keresztény agrárpolitikát” és nem „osztálypolitikát” kell folytatni, majd külpolitikai kérdéseket is érintve és az

²⁴Szózat. 1922. máj. 9, 6.

²⁵Az Est. 1922. máj. 9. 5. A lap szerint a választás a Derecske, Sáránd és Tépe gazdatársadalma körében népszerű Guthy és a Hajdúbagos, Hosszúpályi, Monostorpályi és Vértes földmunkásságát maga mögött tudó Mezőfi között fog eldőlni. Az *Est* tudósítója megjegyzi, hogy a hatóságokra „alig hallani panaszt.” A testvérlap is jelezte a tüntetést, bár jóval lakonikusabban: eszerint Gömbös Gyula „beszéde alatt a gyűlés résztvevői közül sokan Guthy Tódort, a nem hivatalos egységes párti jelöltet éljenezték és tüntettek a hivatalos jelölt Zsilinszky ellen.” Pesti Napló. máj. 9. 4.

²⁶Népszava. 1922. máj. 9. 2.

²⁷Szózat. 1922. máj. 10. 5. A feszültségeket jelzi, hogy a kormánypárti kortes, Csóré Áron Zsilinszky egy korábbi választási beszédét is említi a településen, amely után „Derecskén az olvasókör tagjai két pártra szakadtak. Folytak a viták szerte a községben.” CSÓRÉ: i. m., 83.

²⁸Szózat. 1922. máj. 9. 4. oldal és 8. oldal.

²⁹Bethlen István titkos iratai. Szerk. SZINAI MIKLÓS–SZÜCS LÁSZLÓ. Bp., 1972. 96.

³⁰Szózat. 1922. máj. 12, 1–3.

egység fontosságát hangsúlyozva részletezte a földreform, valamint az adópolitika ügyét.³¹ Az egyhetes kampánykörút május 21-én fejeződött be Monostorpályi, Hajdúbágyos és Sáránd beiktatásával. Zsilinszkyt lapja szerint mindenhol „egyhangú és egyetemes lelkesedés”, valamint nagy tömegek várták, Monostorpályiban például magyar ruhás lányok virágosóval fogadták árvalányhajas csikósok kísérte menetét. A *Szózat* arról is beszámolt, hogy az „egész bizonyosra vehető” választási sikert immáron a legitimista Farkas Áron sem veszélyezteti (kellő számú ajánló híján), Mezőfi Vilmos pedig „a győzelem minden reménye nélkül” száll harcba.³²

Alispáni iratokból tudható, hogy a Keresztyén Nemzeti Földműves és Polgári Párt színeiben indulni próbáló Farkas Áron helyzetét nagyban nehezítette az a körülmény, hogy május 12-én tartott „izgató beszéde” miatt – Hágen Ignác derecskei kéményseprőmester feljelentése nyomán – a főszolgabíró kitiltotta őt a kerületből.³³ A *Pesti Hírlap* verziója szerint „*Marjay Barna derecskei főszolgabíró 1067/1922. sz. határozatával május 12-én, Farkas Áron keresztény ellenzéki jelöltet, állítólagos izgató beszédeiért a kerületből kitiltotta. A választási kerület 8 községében levő megbízottait csendőrökkel a községek határáig kivezettette azzal, hogy ők is ki vannak tiltva. Mikor erre határozatot kértek, a csendőrök szóbeli megbízásra hivatkoztak. Derecskén május hó 17-én éjjel fél egykor felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint Szabolcsy Gyulát, Farkas Áron titkárát, dr. Zsilinszky Endre egységes-párti jelölt Pajor nevű titkára, valamint a községi jegyző egy községi alkalmazottal a jegyző magánlakására hívatta, és ott 40 ezer koronát kínáltak fel neki azért, hogy szolgáltatassa át Farkas Áron ajánlási íveit. Nevezett ezt megtagadta. A választók el vannak szánva, hogy Farkas Áron akadályoztatása esetén Mezőfi Vilmos szocialista jelöltet fogják támogatni.*”³⁴ Farkas Klebelsberg Kunó belügyminiszternek írt a méltánytalanul ítélt beavatkozás miatt, arra hivatkozva, hogy ő csupán a kormány gazdaságpolitikáját, illetve az Egységes Párt gyanús kampányköltekezéseit³⁵ emlegette, és beszédét tendenciózus módon idézték. Kiemelte továbbá, hogy a jelenlévő hatóság-

³¹Szózat. 1922. máj. 16. 9.

³²Szózat. 1922. máj. 23. 5. („Zsilinszky Endre körútja a derecskei kerületben”)

³³Alispáni jelentés a belügyminiszternek. Berettyóújfalu, 1922. jún. 27. Közli: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL). K 429 14. XXII. 5/42/2. Az 1922. május 13-án felvett jegyzőkönyv ugyanitt. A főszolgabíró (szintén itt található) véghatározata jóváhagyta Farkas Áron „budapesti lakos”, „bankigazgató” kitiltását, aki eszerint a kormányt lopással, panamával és fényűzéssel gyanúsította, bírálta a köztisztviselők állami segélyezését, osztály ellen izgatott, a csendőrséget burkoltan kötelességszegésre buzdította, kiforgatta a kormány általános munkakényszer-javaslatát, és azt állította, hogy a kormány megakadályozta nyomorenyhítő akcióját.

³⁴Pesti Hírlap. 1922. máj. 21. 7.

³⁵Bethlenék nagyvonalú derecskei fogadtatásáról és a helyi közigazgatási-karhatalmi elit pártcélokra történő mozgósításáról a *Szózat* is beszámolt: „A pályaudvaron virágözön, éljenzés, szíves szavak, lelkes üdvözlés fogadja a miniszterelnököt és kíséretét. Ertsey Péter közjegyző, a pártelnök, dr. Marjay Barna főszolgabíró tisztelegnek először, azután kemény tartással jelentkezik gróf Bethlen Istvánnál a fiatal csendőrparancsnok. A hosszú kocsisor előtt bandérium vágat, a városka elején diadalkapu.” Szózat. 1922. máj. 9. 4.

gok nem jeleztek semmilyen problémát és a hallgatóság is nyugodt volt.³⁶ Helyzete azonban nem változott, így a választásokon végül nem indulhatott.³⁷

Zsilinszky egyhetes körútja alatt főként Tisza István erkölcsi nagyságát méltatta, és a kormány földreformjának fontosságát hangsúlyozta, mely szerinte lassan, de biztosan földhöz juttatja a hadirokkantakat, valamint a nincstelenek tömegét.³⁸ Hogy a terep láthatóan alapos előkészítése mellett maga is komolyan vette feladatát, azt a Kozma Miklósnak címzett 1922. május 18-i levél is mutatja, melyben arra kérte derecskei kampánygyűlésére meghívott barátját, hogy miniszteri nexusain keresztül hasson oda, „*hogy a derecskei járási ellátatlanok számára az itteni főszo­l­gá­bí­ró­ság által kért vagon lisztet a közélet­mezési minisztertől sürgősen megkaphassuk. Ez nem kortesfogás akar lenni, hanem a konzekvenciák levonása abból a tényből, hogy nagyon szűken írták a múltban elő az ellátatlanok lajstromát, ragaszkodván a rendelet betűihez úgy, hogy később az ellátásra jogosultnak bizonyult emberek egész sora, így a rokkantak, hadiözvegyek és árvák, egyszóval a legszegényebbek maradtak ki ebből a jótéteményből. Miután pedig Mezőfi a világon mindent elkövetett, hogy a néppel elhitesse, mennyire nem törődik a szegényekkel, sőt a rokkantakkal a mi kormányunk, szükséges volna, hogy ezt mi tényekkel tudjuk megcáfolni.*”³⁹ Nem tudni, mi lett a kérés sorsa, ám a levél jól érzékelteti Zsilinszky és Kozma ekkor már többéves kapcsolatát.⁴⁰ A jobboldali médiavezér az adatszolgáltatáson túl konkrét instrukciókkal is folyamatosan ellátta a fajvédő lap szerkesztőjét,⁴¹ jóllehet kapcsolatuk soha nem volt súrlódásmentes, amint azt Zsilinszky magyarázkodó levele is mutatja 1922 decemberéből.⁴²

Az egyetlen talpon maradt ellenfél tehát a század eleji szegényparaszti megmozdulások során nevet szerzett Mezőfi Vilmos (1870–1947) volt. A rutinos politikusnak nem kedvezett ugyan a politikai széljárás, mégis komoly riválisnak számított. Ráadásul rossz emlékeket hívhatott elő Zsilinszkyben, hiszen Mezőfi egykori

³⁶Az 1922. máj. 15-i levelet közli: MNL OL K 429 14. XXII. 5/42/2.

³⁷Farkas Áron jelölését nem fogadták el, mivel nem volt kellő számú ajánlója. Bihar vm. központi választmányának iratai. Bihar Vármegye T. H. Bizottsága központi választmányának iratai. Szavazási jegyzőkönyvek. 1922 A–V. Választási jegyzőkönyv. (Derecske.) Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL HBML) IV. B. 403. 10.

³⁸Szózat. 1922. máj. 16. 9.

³⁹MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1. d. Budapesti lapok. Zsilinszky (1921–1926).

⁴⁰VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m., 64–66.

⁴¹MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1. d. Budapesti lapok. Zsilinszky (1921–1926). Vö. pl. „ezt nagyon kidomborítsd!”, „ennek kapcsán légy szíves a legélesebben állást foglalhatni az ellenünk folyó hajsza ellen”, „szeretném, ha a Szózat folytatásokban lehozná”, „jó lenne a kormányhoz egy nyomatékos felhívást intézni” stb. Az instrukciók hatása gyakran tetten érhető a megjelent cikkekben is. Uo.

⁴²Zsilinszky 1922 végén kijelenti, hogy „ami pedig az én ügynevezett lapvezéri suverain jogaimat illeti, igen jól tudod kedves Miklós, hogy ez nálam csak elv”. A fajvédő politikus két nappal később névnap köszöntővel nyomatékosította hűségét. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1. d. Budapesti lapok. Zsilinszky (1921–1926). Zsilinszky egyik cikkében a „bankokrácia” elleni küzdelem sikeres zászlóshajójaként ünnepelte az MTI-t. ZSILINSZKY ENDRE: *Biztos tájékozódás*. Hazánk. 1921. dec. 15. 1–3.

pártjának képviselőjeként jutott be először a parlamentbe Áchim L. András. S bár Áchim és Mezőfi kapcsolata később elmérgesedett,⁴³ a parasztvezér halála feledtette a régi sérelmeket, olyannyira, hogy Áchim özvegye, egyik lánya és fia is támogatta Mezőfi derecskei kampányát. Előbb Áchim fia terjesztett röplapokat a kerületben, majd az özvegy jelent meg lányával a nincstelének közt.⁴⁴ Kiutasításukat az alispán azzal magyarázta, hogy „*Dr. Zsilinszky Endre jelölt ellen izgattak. Nyíltan hirdették, hogy Áchim L. András halálát megbosszulni jöttek.*”⁴⁵ A Népszava szerint „*amikor a derecskei főszolgabíró tudomást szerzett Áchimné megérkezéséről, csendőrökkel maga elé citálta az özvegyet és leányát és a két nőt, tiltakozásuk ellenére, szuronyos csendőrökkel a vasúthoz kísértette, kitiltván őket a községből, csak azért, mert ott időzésük kellemetlen lehetett az egységes párti jelöltnek.*”⁴⁶

A fennmaradt két röpirat szövege a fent említett bosszút nem, csupán a Zsilinszky-ellenes agitációt erősíti meg: 1. „*Magyar testvéreim! Derecskei kiszagadók, munkások és polgárok! (...) Hiszem, hogy tudni fogja minden derecskei választó polgár kötelességét s nem fogja leadni szavazatát Atyám, a meggyilkolt parasztvezér gyilkosára! Békéscsabán, 1922. május 22. Hazafias üdvözlettel Ifjú Áchim L. András.*” 2. „*Derecskei nép! Tizenegy éve annak, hogy a reakció sötét lovagjai saját házában megölték az alföldi földműves nép vezérét (...) Áchim L. András. Aki ezt a műveletet végrehajtotta, az nem más, mint Zsilinszky Endre képviselőjelölt. Vigyázzatok, be ne mocskoljátok az alföldi magyar földműves nép jó hírnevét azzal, hogy Zsilinszky Endrét bizalmatokkal megtiszteljétek. Földműves magyarok! Áchim L. András sírjából üzen e válságos napokban! Tekintsetek a csabai sír felé, amit Zsilinszky Endre ásott meg. Ne feledjétek el a halottan is harcos Áchim L. András. Az Alföld földműves népe lélegzetvisszafojtva figyel rátok! A békéscsabai Paraszt-párt nevében: Ifjú Áchim L. András.*”⁴⁷

⁴³Vö. DOMOKOS JÓZSEF: *Áchim L. András*. 1971. 73–74.

⁴⁴RUSZOLY: i. m., 22. Szabad Szó. 1922. máj. 1. 1. Elég valószerűtlen ugyanakkor Mezőfi állítása, miszerint ő erről semmit sem tudott. Vö. Szabad Szó. 1922. ápr. 30. 1

⁴⁵Alispáni jelentés a belügyminiszternek. Berettyóújfalu, 1922. jún. 27. MNL OL. K 429 14. XXII.5/42/2. Az MTI szerint csak Áchim fiát utasították ki. MOT. Hírkiadás (belpolitika, külpolitika) 1922. május 29. 5. old. Más forrásból arról is tudni, hogy a kedélyek lecsillapítása végett kidoboltatták az 1911-es ítéletet. RUSZOLY: i. m., 22. (Az ügy háttere: 1911. május 14-én – országos szenzációt okozva – Zsilinszky Endre és Zsilinszky Gábor halálosan megsebesítette a közismert parasztpolitikust, Áchim L. András, annak békéscsabai otthonába behatolva. A bíróság – többhónapos procedúrát követően – önvédelem jogcímén felmentette a fivéreket.)

⁴⁶Népszava. 1922. máj. 27. 2.

⁴⁷A főszolgabíró 1922. június 1-i jelentése a belügyminiszternek. MNL OL. K 429 14. XXII.5/42/2.

A *Pesti Napló* (egységes párti forrásokra hivatkozva) május végén egy vélt másik (?) utód, „Áchim L. László”⁴⁸ jelöléséről is tudósít, megemlítve, hogy „még apjának régi szervezete dolgozik az érdekében, úgyhogy Zsilinszky Endrének – dacára a megfeszített munkával összeszedett ajánlóinak – még sincs semmi talaja.”⁴⁹ Bár ez a megállapítás – már csak Csizmadia szerepvállalása miatt is – alighanem túlzó, Mezőfi mélyebb helyi gyökereit mutatja, hogy az Újjászervezett Szociáldemokrata Párt „1903 és 1906 között több mint száz fős szervezetet hozott létre” Derecskén, az agrárszegénység körében toborozva híveket, jóllehet „csak átmeneti sikerrel.”⁵⁰

Ha Mezőfi és Zsilinszky programját összevetjük, alapvető különbségek mellett számos közös pontot is találunk. Az Egységes Párt választási brosrúája a független nemzeti királyság mellett tört lándzsát, és integrista revizionista elveket vallott (utóbbi célt békés, ám nem részletezett eszközökkel kívánta elérni). Hangsúlyozta a rend, a nyugalom, a keresztény-keresztény erkölcsök, a hazafias nevelés, a gazdasági oktatás és a biztos megélhetés fontosságát. Utóbbi lett volna hivatott szolgálni az igazságos adórendszer, a háborús vagyona kivetendő vagyonszállás, az uzsoraellenesség és az „ipartörvény végrehajtása”. Az Egységes Párt brosrúája természetesen az 1920-as földreform pártján állt, annak minél gyorsabb kivitelezését emlegette, és – a szegénység támogatás más formái mellett – birtokpolitikai alap létrehozását is körvonalazta hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvaik számára. A programpontok között szerepelt még kereskedelmi szerződés a környező államokkal, közigazgatási reform, a kisüsti szeszfőzés szabadsága, közmunkaprogram a munkanélküliség megszüntetésére, „nemzeti egység” a „leketlen agitátorok” ellen, a pénz értékének takarékossgal és a termelés növelésével történő emelése.⁵¹

Mezőfi – jóval kevésbé ismert – pártja szintén nemzeti és nem osztályalapon szerveződött, integrista revizionista nézeteket hirdetett, és közös pont volt a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvaik megélhetésének biztosítása, az uzsoraellenesség, az igazságos (itt: progresszív) adózás, valamint a kisüsti szeszfőzés szabadsága melletti kiállítás is. Az újjászervezett szocialisták ugyanakkor általános, egyenlő és titkos választójogot követeltek, valamint a sajtó-, a vallás- és a gyülekezési szabadság kiteljesítése és a kiváltságok eltörlése mellett tettek hitet. A párt a „munkálkodó nép” többségbe kerülését tűzte ki célul a törvényhozásban és a képviselőtestületek-

⁴⁸Áchim L. Andrásnak nem volt ilyen nevű fia. Vö. DOMOKOS: i. m., 73–74.

⁴⁹Pesti Napló. 1922. máj. 25. 1. Az *Est*-korszakban tartozó lap – melynek főszerkesztőjét Zsilinszky hazaárulással vádolta (1918-as cikkekre hivatkozva) – később is visszatért az Áchim-Zsilinszky konfliktusra, és tudósítót küldött Békéscsabára az Áchim-családhoz, valamint – alighanem a kormánypártivá lett fajvédők és kigazdák közti politikai zavarkeltés céljából – közölte Nagyatádi Szabó István és id. Zsilinszky Endre egykori meleg hangvételű levelét a csabai parasztpolitikushoz. Pesti Napló. 1924. okt. 26. 5–6. Vö. ZSILINSZKY ENDRE: *Hazaárulással vádoló... I-II. Szózat*. 1921. márc. 12. 1–2. és márc. 13. 1–2.

⁵⁰BERÉNYI [et al.]: i. m., 121.

⁵¹„Mit akar a Keresztény Kiszgazda-, Földműves és Polgári Párt?” OSZK PKnyt. Választások 1922, Keresztény Kiszgazda-, Földműves és Polgári Párt. Részletesen: *Magyarországi pártprogramok 1919–1944*. Szerk.: GERGELY JENŐ–GLATZ FERENC–PÖLÖSKEI FERENC. 1991. 64–67.

ben. Követelték, hogy csak „a nép”⁵² dönthessen háború és béke kérdésében, „magyar néphadsereget” szerveztek volna, népszavazást sürgettek az államformáról, és szorgalmazták a közegészségügy államosítását, valamint az igazságszolgáltatás és az állami iskolák ingyenessé tételét. Radikális földreformtervük nem 1920-as alapokon állt, mivel szükségesnek ítélték az 500 hold feletti birtokok kisajátítását és a hitbizományok megszüntetését. A mezőgazdasági munka terén cselédvédelmet és cselédbiztosítást, valamint „emberies” feltételrendszert, s valamennyi fizikai munkás számára „emberséges” napi munkaidőt követelt a párt. Terveik között szerepelt az Amerikába kivándoroltak visszatelepítése, a folyószabályozás és az állami állatorvosi hálózat kiépítése is. Mezőfi visszatérően hivatkozott negyedszázados politikai, sőt parlamenti múltjára és 1904 óta képviselt jelszavára: „Jogot, földet a népnek!”⁵³ Egyik röplapján Zsilinszkyhez hasonlóan az összefogás fontosságát hangsúlyozta, mégis jól érzékelhetően a fajvédőkkel szemben foglalta össze politikai krédóját: „*Én annak a régi iskolának vagyok a híve és harcosa, amely az embereket nem születés, nem felekezet, nem vallás szerint osztályozza, hanem csak azt nézi, hogy ki a jó magyar hazafi és ki a gonosz ember.*”⁵⁴

Kiélezett küzdelemről tanúskodnak a kortesdalok is. Érdeemes ezeket a gyakorta meglehetősen vitriolos klapanciákat idézni, mivel jól megragadható bennük a politikai retorika. Mezőfitől sajnos csupán egyetlen dal maradt fenn Derecskéről: „*Muzsikálnak, verbuválnak, / Csapj fel magyar katonának, / De hiába hitegetnek, / Haspárti nem kell követnek. / Éljen a magyar szabadság! / Éljen Mezőfi! / Nem kell, aki adót srófol, / Nagyuraknak kezet csókol, / A mi szavunk csak azé lesz, / Ki velünk tart, velünk érez. / Éljen a magyar szabadság! / Éljen Mezőfi! // Mi vetünk és mi kaszálunk, / Másnál a csűr, nem minálunk, / Másé a pénz, másé a jog, / Polgárok most válasszatok. / Éljen a magyar szabadság! / Éljen Mezőfi!*”⁵⁵ Az újjászervezett szocialisták tehát érdekes módon radikális szociális programjukat a „polgároknak” ajánlották, vagyis valóban nem osztálypártként identifikálták magukat. Az ellenpárt mint a hatalom birtokosa („Haspárt”) jelent meg olvasatukban, amihez jól illeszkedett az evokált Kossuth nóta szabadságeszménye is.

Az ellenfél fenti megjelenítése kapcsán két motívumot érdemes kiemelni: a már említett katonaságot és a feltételezett szervilizmust. Előbbiről már esett szó, utóbbihoz pedig éppen Zsilinszky egyik kortesnótája kapcsolható: „*Zsilinszkynek Pesten sok a barátja, / Bethlen István nagyot köszön, ha látja. / Jó szívarral meg is szokta kínálni, / S úgy kérdi, mit is kéne csinálni? / Megbillenti erre ő a kalapját, / Válassz képpen teleírja a lapját, / Benne vagyon, hogy mi itt az orvosság, / Másnap délben Derecskén is olvassák. // Bajainkkal tele az ő leltárja, / S a hol lehet, becsülettel*

⁵² „A nép” sohasem definiált politikai fogalmához: BARTHA ÁKOS: *Tojástánc a populizmusok körül: A magyar népi mozgalom fogalmi keretei és regionális dimenziói.* Múltunk (2014) 4 sz. 58–105.

⁵³ „Mit akar, miért küzd az Országos 48-as Szocialista Párt?” OSZK PKnyt. Választások 1922. 48-as Szocialista Párt.

⁵⁴ „Levél Önhöz. Tisztelt Polgártárs!” OSZK PKnyt. Választások 1922, 48-as Szocialista Párt.

⁵⁵ „Minden magyar ifjú, magyar leány ezt a nótát éneklé mostanában Derecskén, Konyáron, Hosszúpályin, Sárádon, Monostorpályin, Tépén, Hajdu-Bagoson és Vértesen.” OSZK PKnyt. Kortessedalok, J–Zs, (M)

*feltárja, / A szegénynek odaadja az ingit: / Éltesse hát a jó Isten Zsilinszkyt!*⁵⁶ Vagyis a fajvédő politikus – saját kampányában – Bethlen István politikai tanácsadójaként tűnik fel, aki lapjával, a *Szózat*tal a kormánypolitikára is hatással van, vagyis elsősorú érdekképviselőnek számít. Azonban egyáltalán nem ez a fajta túlzó, ám pozitív kampány volt jellemző a fajvédő politikus „kampánystábjára”: „*Magyar ember kell a gátra, / Ki nyereség az országra. (...) / Nem kell zsidó, liberális, / Elbukott, mint jött máris! (...)*”⁵⁷ Zsilinszky kortesnótáiban az antiszemita hangvétel dominált: „*Az országház sosem lehet zsidó bolt, / Mezőfinek öregapja vigéc volt, / Ő maga is Morgenstern volt eleve, / Nem igazi sem ő maga, sem neve. / Ámítgat és hazudozik özönet, / De Derecskén nem lesz abból köszönet, / Holdbéli föld az, amit ő osztogat... / Zsilinszkyre adjuk le a voksokat.*”⁵⁸ A személyeskedő elemeken túl fontos az utolsó kitétel, vagyis a radikális földreform elvetése, méghozzá tradicionális konzervatív magyarázattal, ti. hogy nincsen elég föld a műveléshez.⁵⁹ Zsilinszky kampánygépezete megemlékezett a végül kellő számú ajánláshoz sem jutó Farkas Áronról is,⁶⁰ míg Mezőfi saját lapján keresztül is igyekezett híveket szerezni.⁶¹

A május végén, június elején lebonyolított szavazás kereteit az 1922-es választójogi rendelet szabályozta, amely az 1920-as viszonyokhoz képest 40%-ról 30%-ra szűkítette a választásra jogosultak körét, és – Európában példátlan módon – a törvényhatósági jogú városokat kivéve mindenütt nyílt szavazást írt elő.⁶² Egy résztvevő emlékei szerint Derecskén május 28-án, „*a választás napján a mezőfisták a piaccon gyülekeztek, a Zsilinszky-pártiak az olvasóköriben. A választókeretekben és az utcákon mindkét párt emberei megkapták a beosztásukat, elfoglalták helyeiket.*”⁶³ Zsilinszky beszámolója sem árulkodik különösebb izgalmakról. Mint fogalmazott, „*nagy lelki nyugalommal néztük a választások lefolyását.*”⁶⁴ Pedig saját kortese visszaemlékezése szerint „*Derecskén még mindig nagy tömeggel rendelkezett a Mezőfi-párt, de a déli órákban már sokan átálltak Zsilinszky szavazói közé. Ekkor is és később is nagy támasza volt Zsilinszkynek a derecskei születésű Csizmadia Lajos.*”⁶⁵

⁵⁶OSZK PKnyt. Korteszalok, J–Zs, (Z, Zs, 88). Zsilinszky röpiratai az öccse (Zsilinszky Gábor) által elnökölt Stádium Lapkiadóvállalatnál készültek.

⁵⁷OSZK PKnyt. Korteszalok, J–Zs, (Z, Zs, 87)

⁵⁸Uo. (Z, Zs, 89)

⁵⁹Vö. BARTHA ÁKOS: *A földkérdés mentén: Népiek és konzervatívok a két világháború közti Magyarországon*. Kommentár. (2013) 3. sz. 48–59.

⁶⁰„*Andrássy, a geróf, / meg a sok zsidója, / azt akarják, hogy a magyar járjon / osztrák kommandóra. / Nem úgy lesz, nem úgy lesz, / megtanítja a rendre, / derecskei híres képviselő: / jó Zsilinszky Endre*”. OSZK PKnyt. Korteszalok, J–Zs, (Z, Zs, 90)

⁶¹„*Közelednek az új képviselőválasztások! Ilyenkor valóban nem ér semmit az olyan ember, aki az ország dolgaiban járatlan. Jártasságot pedig csak annak és úgy lehet szerezni, aki egy jó újságot olvas. Ilyen újság a »Szabad Szó«*”. OSZK PKnyt. D 8.350 (1922)

⁶²HUBAI LÁSZLÓ: *Előszó. Parlamenti képviselőválasztások 1920–1998*. Szerk.: FÖLDES GYÖRGY–HUBAI LÁSZLÓ. Bp., 1999. 14.

⁶³CSÓRÉ: i. m., 84.

⁶⁴ZSILINSZKY ENDRE: *Győzelem*. Szózat. 1922. Június 7.

⁶⁵CSÓRÉ: i. m., 84.

A Kozma Miklós vezette MTI ellenben arról adott hírt, hogy a választáson a „Mezőfi Vilmos-párt erős terrort fejtett ki, sőt óriási pénzüsszegeket is latba vetett, hogy Zsilinszky Endre győzelmét megakadályozzák. Főleg liberális oldalról korlátlan mennyiségű pénzt bocsájtottak Mezőfiék rendelkezésére.”⁶⁶ Az állítólagos szocialista terror ellenére a Szózat helyett Mezőfi politikai hetilapja, a Szabad Szó tartotta napirenden a visszaélések témáját hónapokon át.⁶⁷ Az országos választási eredmények ugyanis Bethlen számításait igazolták. A derecskei területben e tendenciáknak megfelelően, ám szoros küzdelemben (3234 szavazattal 2582 ellenében) győzött a kormánypárti jelölt.⁶⁸ A hivatalos értékelés szerint „az azonossági tanuk, bizalmi férfiak a választás lefolyása ellen észrevételt nem tettek.”⁶⁹

A lapjukban optimistának tűnő⁷⁰ újjászervezett szocialisták már a szavazás előtt visszasságokról értekeztek, és felhívták a lakosság figyelmét, hogy aki elfogadta a „potyát”, még nyugodtan szavazhat Mezőfire.⁷¹ A pártelnök – hasonlóan Farkas Áronhoz – Klebelsberg Kuno belügyminiszter segítségét kérte a méltánytalanságok miatt. 1922. május 10-én kelt levelében hangsúlyozta, hogy „az én pártom és az én elveim, miként a mellékelt program röpvéből is kitűnik, hazafias irányú és semmivel sem indokolható a hatóságok gyűlöletes hajszája ellenem.” Nem sok sikerrel járhatott, mert 10 nappal később táviratot küldött Koszó István államtitkárnak a bizalmi emberek letartóztatása, az összejövetelek csendőrökkel történő szétzavarása és a programgyűlés betiltása miatt. Sőt, újabb levelet írt Klebelsbergnek: „nem tudok mást tenni, mint újra tisztelettel eme panaszomat eléd terjeszteni és kérni Téged, kegyeskedj végre erélyesen oly irányba intézkedni,” hogy megszűnjenek a jogtiprások. A főszolgabíró május 21-i levelében alaptalannak minősítette Mezőfi vádjait, tapintatosnak és méltányosnak írva le az eljárást, mivel a „megett intézkedések az állami és társadalmi rend követelményei.” Beszédes érve szerint Mezőfi tevékenységének „nem Nagy-Magyarország a végcélja” és kétes, kommün alatt kompromittálódott egyénnel érintkezik. Már a választások után, június 1-jén kelt levelében megerősítette, hogy „nevezettel szemben a legkisebb igazságtalanság sem történt,

⁶⁶MTI. MOT. Hírkiadás (belpolitika, külpolitika) 1922. május 29. 5.

⁶⁷A Bajcsy-Zsilinszky személyével foglalkozó szakirodalom nem részletezi az 1922-es választást, szemben az 1926-os, 1929-es és 1935-ös vereségekkel.

⁶⁸Bihar Vármegye T. H. Bizottsága központi választmányának iratai. Szavazási jegyzőkönyvek. 1922 A–V. Választási jegyzőkönyv. (Derecske.) MNL HBML IV. B. 403. 10. Vö. HUBAI LÁSZLÓ: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000. Bp., 2001. III. köt. 41.

⁶⁹Bihar Vármegye T. H. Bizottsága központi választmányának iratai. Szavazási jegyzőkönyvek. 1922 A–V. Szavazási jegyzőkönyv. (Derecske.) MNL HBML IV. B. 403. 10. Ugyanakkor Hosszúpályiban a Mezőfi-párt egyik bizalmiját kiutasították, mert „a választóknak sugdosott a szavazó helyiségben”. Uo.

⁷⁰Szabad Szó. 1922. ápr. 2. 2. („Zászlóbontás Derecskén”) A lap szerint a párt Derecskén „sokezer ember” előtt tartott kampánygyűlést. Itt kell megjegyezni, hogy a Szabad Szó dátumozása teljességgel megbízhatatlan.

⁷¹„Testvérek! Választópolgárok! (...) Aki a szavazókat etette, itatta, pénzelte, az súlyos törvényszegést követett el. De a szavazó azért oda szavazhat, ahová akar. Ha valaki etetésért, itatásért, pénzlésért vagy bármi egyébért a szavazótól vokсот mer követelni: azt a törvényt lecsukhatja.” A röpirat a továbbiakban részletezi, hogy ez az ipar- és italmérési jog bevonásával fenyegetett iparosokra és a közalkalmazottakra is vonatkozik. OSZK PKnyt. Választások 1922, 48-as Szocialista Párt.

vádjai alaptalanok.” Az alispán is jogtalanok ítélte Mezőfi panaszát, mivel „*bizalmas jelentések folytán igaz, hogy több ember ellen eljárást kellett indítani, ezek azonban mind kihágást követtek el.*” Kiemelte Mezőfiék röpcéduláinak és a *Szabad Szó* cikkeinek „tendenciózus” tartalmát, az éjjeli gyűlések megakadályozását pedig azzal magyarázta, hogy a hatósági ellenőrzés éjjel nem biztosítható, ráadásul „*megállapított, hogy szűk körű megbeszélés örve alatt nagyszabású gyűléseket tartott és izgató röpiratokat terjesztett. Vizsgálat eredményeként ellene bünvádi eljárás is tétetett.*”⁷²

Mezőfiék a választások után kijelentették: „*az erőszakoskodás és a jogfosztás attól a perctől vette kezdetét a (...) derecskei területben, amely percben Zsilinszkyt mint jelöltet odahozták.*” A *Szabad Szó*ban közölt cikkek a visszaélések szinte összes korabeli válfaját megemlítik: házkutatások, csendőrzaklatások, iratelkobzások, beszédek megtiltása, kerületből történő kiutasítások, etetés-itatás, vesztegetés, fenyegetés. Főkorteseiket (Pető Sándor, Szuromi Ignác, Erdey Imre) állításuk szerint letartóztatták és tiltott röpiratterjesztés ürügyén napokig börtönben tartották őket. Ismételten panaszkodtak a *Szózat* által a „világ legalkotmányosabb” emberének minősített Ertsey Péter közjegyzőre,⁷³ aki kitiltotta az idegen embereket a kerületből. Mindemellett „*kidoboltatták Derecskén, hogy akinek ügyes-bajos dolga van, siessen Zsilinszkyhez.*”⁷⁴ A lap szerint az ajánlások alapján több mint háromszor több szavazójuk volt, mint a kormánypártiaknak. (Ezt a hivatalos iratok egyértelműen megcáfolják, noha Mezőfi csakugyan több ajánlást gyűjtött: 1547-et 1410 ellenében).⁷⁵ Egy másik cikkben arról írtak, hogy a Zsilinszky-párt főkortesei „hatósági közeg” feliratú karszalaggal közlekedtek.⁷⁶ Mezőfi szerint a kampány során rá is lőttek,⁷⁷ ami könnyen lehet túlzás, ám a közismert budapesti pokolgépes merénylet⁷⁸ és az alábbi, Zsilinszky-párti kortesdal óvatosságra int e tekintetben:

⁷²Alispáni jelentés a belügyminiszternek. Berettyóújfalu, 1922. jún. 27. MNL OL. K 429 14. XXII.5/42/2. Levelek: ui.

⁷³*Szózat*. 1922. máj. 30. 4–5. („Derecske választott...”) A cikk szerint a választási biztosként is működő Ertsey plakátok segítségével magyarázta el a falu népének a választási jogokat és kötelességeket.

⁷⁴*Szabad Szó*. 1922. ápr. 23. 1. („A derecskei erőszak”) A lap szerint több mint egymillió koronát [kb. 7250 P] költöttek a kormánypártiak. A házkutatásról és választási anyagok lefoglalásáról Szilágyi Lajos lapja is tudósított. Bihari Újság. 1922. máj. 18. 2. A sérelem mértékét jelzi, hogy a *Szabad Szó* még hónapokkal később is visszatért az ügyre. *Szabad Szó*. 1922. jún. 11. 1.

⁷⁵Bihar Vármegye T. H. Bizottsága központi választmányának iratai. Szavazási jegyzőkönyvek. 1922 A–V. Választási jegyzőkönyv. (Derecske.) MNL HBML IV. B. 403. 10.

⁷⁶*Szabad Szó*. 1922. ápr. 23. 3. („Hogy zajlott le a választás napja Derecskén”)

⁷⁷*Szabad Szó*. 1922. ápr. 30. 1. (Mezőfi Vilmos, „Nem jutottam be a parlamentbe”)

⁷⁸SZABÓ ÁGNES: A konszolidáció kezdete – 1922. *Parlamenti képviselőválasztások 1920–1998...* i. m., 96. A kampány során bevetett kormányzati visszaélésekhez: Uo., 95–101.

„Uccu, Pajtás, itt a zsinég, / Kinek adjuk oda, kinek?! / Ne kérdezd, hogy kinek, minek? / Adjuk oda Mezőfinek... / Békebeli erős zsinég. / Mezőfinek zsinég minek? / Ha nem tudná, súgjuk mi meg: / Melyik részét illeti meg.”⁷⁹

A legkomolyabb inzultust, a „hajdúbagosi lovasrohamot” nem a pártlapból, hanem egy vármegyei hivatalos iratból ismerjük részletesen. Eszerint Sági Péter Mezőfi-párti főkortes – „a falu elöljárósága szerint volt vörös katona és megbízhatatlan ember” – izgatott lázító röpirattal. 11:30 és 13:45 között „a katonaság és a huszárlovak ellátásban részesültek,” ezért állt a szavazás. 14:10-kor a Zsilinszky-párt „központi kiküldöttje” jelentette, hogy a Mezőfi-párti szavazók között „zavargás és rendbontás tört ki, ami a szavazás zavartalan lefolyását meggátolta,” ezért a szavazást 14:30-kor végleg leállították. Horváth Sándor százados a honvéd karhatalmi parancsnokságnak címzett jelentésében ekképp fogalmazott: „Cérna őrmestert 8 lovassal a megjelölt utcában verekedő tömeg ellen küldtem azzal, hogy a tömeget a szűk utcából a falu széle felé szorítsa ki és oszlassa szét. Magam a fennmaradó lovasokkal és eszközökkel a különböző helyeken gyülekező izgatott csoportokat osztattam szét.” A rend helyreállítása körül két csendőr „oly dicséretes, körültekintő és imponálóan szigorú fellépést tanúsított, hogy ezen kiváló szolgálatai elismeréseként dicséretre hozom őket javaslatra.”⁸⁰ A szocialista vezér a hangoztatott törvénytelen-ségek miatt a semmisségi kérvény beadását tervezte,⁸¹ ám ehhez szükség lett volna az ajánlók felének hatóságilag igazolt aláírására. Beszámolójuk szerint a kérvényt azért nem tudták benyújtani, mert kivitelezhetetlen időpontokat és körülményeket követeltek meg tőlük, illetve a költségek megfizetésével fenyegették meg az aláírókat.⁸²

A választásokról az említett egységes párti kortes ekképp emlékezett meg a Bajcsy-Zsilinszky-émlékkötetben: „a kivezényelt huszárszázad az utcán és a piactéren vigyázta a választó tömeg mozgulatait. Egy huszárszakasz pedig az iskolaudvaron tartalékban helyezkedett el. Két másik szakasz pedig a kerülethez tartozó községekbe volt kihelyezve.” Szintén Csóré Áron tudósít róla, hogy „petíció nem volt. Mezőfi Vilmos azzal nyugtatta meg híveit, hogy Zsilinszky Endrében olyan képviselőt kapott a derecskei kerület, akikben megbízhatnak, mert ő a kisemberek szószólója lesz.”⁸³ Mezőfi közvetlenül az események után teljesen másképp emlékezett a szerrinte egyáltalán nem békés végkifejletre: „május 28-án időlegesen diadalmaskodott az ármány és az erőszak. (...) Sajnos személyesen elbúcsúzni nem tudtam tőletek

⁷⁹OSZK PKnyt. Kortessalok, J–Zs, (M). A szöveg nem tartalmazott aláírást, így lehetséges, hogy erre célzott ifj. Áchim L. András egyik röplapjában, melyet aláírással vállalt „mint becsületes, igaz magyar emberhez illik, nyíltan, férfiasan! Nem névtelenül, gyáva kutya módjára!” MNL OL. K 429 14. XXII.5/42/2. Ezt a feltételezést megerősíteni látszik a konfliktust napirenden tartó napilap is. Pesti Napló. 1924. nov. 1. 12. („Amikor még éhesek és rongyosak voltak a kiscigányok. Érdekes írások Áchim L. András fiókjából”)

⁸⁰Bihar Vármegye T. H. Bizottsága központi választmányának iratai. Szavazási jegyzőkönyvek. 1922 A–V. Szavazási jegyzőkönyv. (Hajdúbagos) MNL HBML IV. B. 403. 10.

⁸¹Szabad Szó. 1922. jún. 18.

⁸²Szabad Szó. 1922. júl. 9. 1. Az ügyhöz továbbá: Szabad Szó. 1922. június 11. június 18. július 9.

⁸³CSÓRÉ: i. m., 84–85. Csóré – Zsilinszkyhez hasonlóan – vitéz volt. BERÉNYI [et al.]: i. m., 152.

testvéreim a derecskei választókerületben, mert nem engedték volna meg, hogy a községben tartózkodjam és a néppel érintkezhessem” – fogalmazott egyik röpiratában,⁸⁴ másutt pedig a harc folytatására buzdított.⁸⁵

Mivel a „beavatkozások” mértékét és jellegét mindenhol a kilátások függvényében alakította a kormánypárt, figyelemreméltó a szoros küzdelemben megválasztott Zsilinszky által 1926-ban idézett azon, a *Pesti Napló* 1922-es megállapítására rímelő főispáni megjegyzés,⁸⁶ mely szerint Zsilinszkynek talaja „itt egyáltalán nincsen és az ő [ti. a főispán] fellépése nélkül engem könnyűszerrel leterített volna Mezőfi vagy más destruktív.”⁸⁷ A megválasztott képviselőt mindenestre a kormánypárti *Bihar Népe* novemberben „népszerű és hírneves” képviselőként ünnepelte, aki már három helyen tartott beszámolót a kerületben, „óriási tömegek előtt.”⁸⁸ A *Szózat* hasonló szellemben emlékezett meg a derecskei beszámolóról, kiemelve, hogy a kerület képviselője Miskolczy Lajos újonnan kinevezett főispán jelenlétében nagy sikerű beszédet tartott, bevonva hallgatóságát az ínségeseket segítő Horthy-akcióba is.⁸⁹ Emellett Zsilinszky – Kozma személyes támogatásával – Hosszúpályiban és Monostorpályiban megalakította a helyi hitelszövetkezetet.⁹⁰

A parlamentben is jól helyezkedő⁹¹ Zsilinszky nemcsak írásban és tetteben, de szóban, a parlamentben sem tartozott a visszafogott politikusok közé; gyakori közbeszólásai, éles hangú felszólalásai mellett többször volt alanya a mentelmi bizottság eljárásainak és napirendben voltak párbajai is. Előszeretettel ostorozta a „bankokráciát”, erősebb szociális szellemet és az állam érdekérvényesítő erejének növelését követelve.⁹² Kormánypártból kifelé tartó fajvédelmi kritikáját hűen tükrözi a földreform problémája, ráadásul ez az egyetlen konkrétan derecskei ügyként felvezetett témája a parlamentben. Saját szavaival: „A helyzet a derecskei kerület legtöbb községében az, hogy ma egy igen kiváló, országosan ismert földbirtokrendező bíró-

⁸⁴ „Búcsúszó...” OSZK PKnyt. Választások 1922, 48-as Szocialista Párt.

⁸⁵ „Kedves Vezérharcosunk! Bizalmi Testvérünk! Megköszönjük Önnek tisztelettel az 1922-ik esztendőben teljesített fáradozást a »Szabad Szó« körül. (...) Hisszük, hogy ezekben a nehéz napokban nem hagy el bennünket. Könnyű derült időben kitartani. De tessék a zivataros napokban is az elvért, az igazságért harcba szállni. Ön tudja, hogy sok a mi ellenségünk. A hatalom gyűlöl bennünket. Nem szeretik, hogy a népet tanítjuk, felvilágosítjuk. Minden szavunkra vigyáznak, hogy megfojthassanak.” OSZK PKnyt. D 8.349 (1922)

⁸⁶ 1923–1927 közt Almásy Sándor töltötte be ezt a tisztséget Biharban. Vö. Bihar vármegye főispánjai. MNL HBML. <http://hbml.archivportal.hu/data/files/144620980.pdf> (Letöltve: 2016-02-29)

⁸⁷ Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Sztranyavszky Sándornak. 1926. nov. 28. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 2 d. Választások, 1926.

⁸⁸ Bihar Népe. 1922, nov. 9. 2.

⁸⁹ Szózat. 1922. nov. 7. 3.

⁹⁰ Uo. és Zsilinszky Endre levele Kozma Miklósnak. 1922. okt. 25. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1. d. Budapesti lapok. Zsilinszky (1921–1926).

⁹¹ Ahogyan a liberális napilap megjegyzi: „gyors karriert csinált kormánypárti népszerűség dolgában Zsilinszky Endre, akit nyomban elhelyeztek a külügyi, a mentelmi és a véderő bizottságba.” Pesti Napló. 1922. jún. 24. 2.

⁹² Nagyra értékelte például az erős koronát megteremtő, 1923-ban meggyilkolt csehszlovák pénzügyminiszter, Alois Rašín munkásságát is. Nemzetgyűlési Napló (a továbbiakban: NN). 1922. XVI. köt. 126. (1923. aug. 22.)

nak kezében van az ügy, aki igen gyorsan, igen kitűnően tárgyalja le az egyes községekben a birtokreform ügyét. (...) A járásban van egy nagyon kitűnően bevált járási gazdasági felügyelő is, aki szintén megteszi a maga kötelességét. A főszolgabíró szintén nyíltan és erőteljesen azon van, hogy megakadályozza azokat a gáncsvetéseket, amelyekkel a birtokreformot meg akarják akadályozni. (...) A derecskei járásban az egyik községben több mint 1300 katasztrális holdnyi nagybirtok áll a birtokreform rendelkezésére, amely föld egy Lichtschein nevű zsidó⁹³ tulajdona. (...) Ez a nagybirtok nem háborús birtok, de nem sokkal a háború előtt szereztetett. (...) Annál könnyebb a megoldás magában Derecskén, mert ugyanezeknek a Lichtschein testvéreknek a szomszédos községben, Hosszúpályiban 6500 katasztrális holdnál nagyobb birtokuk van, ezenkívül más járások területén még egy csomó birtokuk, tudomásom szerint ezer holdon felül és egy óriási nagy bérletük. Egy másik községben az egyedüli birtok, amely a birtokreform céljára rendelkezésre áll, egy 300 katasztrális holdnál nagyobb háborús birtok, egy többszörösen büntetett előéletű galíciai zsidó család tulajdonában. (...) Ugyancsak ebben a községben van egy szintén zsidó háborús birtok, amely ennél kisebb, és még két birtok. Ezek a nagybirtokok, középbirtokok és még egy csomó háborús középbirtok áll rendelkezésre a derecskei járás területének legnagyobb részén, úgyhogy a birtokreformot minden nehézség nélkül végre lehet hajtani, anélkül hogy fontos nemzeti érdekeket sértenénk itt ezeknek a középbirtokoknak elvételével, illetve ezeknek a nagybirtokoknak megnyirbálásával.”⁹⁴ Egyrészt tehát Zsilinszky vehemens antiszemita érveléssel értekezik a „többszörösen büntetett galíciai zsidók” érdemtelenségéről, másrészt helyi szinten tetten érhető szabotázsokat és túlkapásokat említ, harmadrészt – ezzel összefüggésben – a közigazgatást és a kormányt védi, akiket csupán a körülmények hátráltatnak. Zsilinszky a kis- és nagybirtokos rétegről következetesen együtt beszélt, vagyis egységes érdekközösségként látta ekkor még az agráriumot.⁹⁵

Derecskén a földreform során végül valóban főként a Lichtschein uradalmat vették igénybe. Ennek következtében valamivel több, mint félezer ember kapott 1–2 hold közti parcellát. Jobban jártak a „vitézek”, akik a fenti uradalom mellett Derecske község birtokállományából is részesültek, átlag 9 hold mértékben. A bérbe adott

⁹³A Lichtscheineket a régió zsidóságát családonként, aprólékosan bemutató kiadványban nem tárgyalják. Vö. MOSKOVITS ÁRJE: *Emlékkönyv: Derecske és vidéke zsidósága*, héberből fordította: Dr. Berg József. 1984. Ezzel szemben az 1998-as községmonográfia – az 1895-ös gazdacímtárra hivatkozva – „izraelita”-ként tartja számon a Derecskei Takarékpénztár irányításában is szerepet vállaló Lichtschein Mózeset, aki az első világháborúban komoly összeggel támogatta a hadiözvegyek, hadiárvaik, rokkantak „és az ellenség betörésének áldozata számára” létrehozott alapot. Zsilinszky földterületre vonatkozó adatai egyébként helytállóak, mivel Lichtscheinék „jól felszerelt mezőgazdasági üzeme”-e 1912-ben 1380 kat. holdat tett ki. BERÉNYI [et al.]: i. m., 107. és 117. Idézet: 136.

⁹⁴NN. 1922. XIII. köt. 154–160. (1923. június 27.) Vö. ZSILINSZKY ENDRE: *A birtokreform kátyúban*. Szózat. 1924. nov. 12. 1–2. Már a földreform vitája idején elhangzott olyan felvetés a parlamentben, miszerint elsősorban a zsidó birtokokat kellene „elvenni” az intézkedéshez. NN. 1920. I. köt. 122. (1920. márc. 17. Fangler Béla közbeszólása.) Az információért Zeidler Miklósnak mondok köszönetet.

⁹⁵Vö. ZSILINSZKY ENDRE: *Meg kell teremteni a magyar agrárius front egységét*. Szózat. 1923. dec. 14. 3–5.

községi földek eléggé átláthatatlan helyzetét 1926-ban igyekezett rendezni a község.⁹⁶ Ezek az intézkedések a helyi mezőgazdaságból élők mintegy 30%-át kitevő földnélkülieket és törpebirtokosokat pozitívan érintették, helyzetükön számottevő változást azonban nem okozott a földbirtokrendezés.⁹⁷ A bihari településen egyébként élénk egyesületi élet volt, benne komoly múltra visszatekintő Polgári Olvasókörrel és a módosabb gazdák gyűjtőhelyével, a Gazdakörrel. A szegényügyet egyházi és társadalmi szervezetek karolták fel, míg a korszak jellegadó egyesületei (pl. MANSZ, Levente, MOVE) a húszas évek első felében jelentek meg Derecskén, vélhetően nem függetlenül Zsilinszky személyétől, aki 1925-től országos ügyvezető elnöke volt a MOVE-nak.⁹⁸ Hasonlóképpen szerepe lehetett a földreform kivitelezésében és a segélyekben, de egykori híve szerint mandátuma lejártá után is igyekezett segíteni a helyieknek: „*Ma is mondják Derecskén az öregek, hogy ha az 1920-as években nem Zsilinszky Endre Derecske országgyűlési képviselője, akkor azt a kis földet sem kapták volna meg a helybéli parasztok. (...) Még élnek Derecskén első világháborús hadiözvegyek is, akinek (...) gyermekei ugyancsak Zsilinszkynek köszönhetik a nyugdíjak és segélyek folyósítását. (...) Az ő közbenjárására építették Derecskén a 12 tantermes iskolát, amelynek építéséhez Zsilinszky 40 ezer pengő segélyt szerzett az akkori népjóléti minisztériumtól,*” pedig már nem is volt a kerület képviselője.⁹⁹ Inkább az elöljáróság és a képviselőtestület, mintsem Zsilinszky személyes érdeme, de 1922-ben vezették be a villanyt a községbe, 1926-ban napközis otthon épült, a húszas évek második felében bővítették a községházát, „*szegényházat létesítettek, megkezdte munkáját a tüdőbeteg-gondozó intézet,*” jelentős támogatást kapott az épülő polgári és református iskola, artézi kutakat fúrattak, megkezdték a főutca kikövezését és lakótelep is létesült.¹⁰⁰

A Zsilinszky által ostromozott bethleni konszolidáció¹⁰¹ nem engedett teret semmiféle radikális politikának, ami folyamatos konfliktusokhoz, majd a Gömböscsoport kormánypártból történő 1923. augusztusi kilépéséhez és a Fajvédő Párt 1924. októberi zászlóbontásához vezetett.¹⁰² A hivatalosan Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt nevet viselő alakulat a szabad királyválasztás mellett tett hitet, Magyarország „*agrárszellemben való újjászervezését*” tervezte, a „*gazdasági liberalizmus*”

⁹⁶SZENDREY–NYAKAS: i. m., 287–289.

⁹⁷BERÉNYI [et al.]: i. m., 146.

⁹⁸A Polgári Olvasókör kulturális célokat szolgált, de egyre inkább a közép- és kisparaszti rétegek gyűjtőhelyévé vált. „Különösen szoros szálak fűzték Bajcsy-Zsilinszky Endréhez.” SZENDREY–NYAKAS: i. m., 293. Vigh Károly szerint a Polgári Olvasókörbe Zsilinszky mandátuma előtt is járt a *Szózat*, sőt innen „ismerték meg Zsilinszky nevét”. VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m., 70.

⁹⁹CSÓRÉ: i. m., 83–85. Zsilinszky fellépéseihez derecskei ügyekben: SÁVOLY: i. m., 87. 93–95.

¹⁰⁰BERÉNYI [et al.]: i. m., 144–145. Idézet: 144.

¹⁰¹„Az én meggyőződésem az, hogy egyesegyedül az ország mai belső és külső nyomorúságát konszolidálta a kormány és konszolidálta vele a maga uralmát.” NN. 1922. XIX. köt. 274. (1924. jan. 18.)

¹⁰²1924. október 19-én, Kecskeméten, Héjjas Iván pátriájában és pártfogásával bontott zászlót a Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (közkeletű nevén: Fajvédő Párt). VONYÓ JÓZSEF: *Gömbös Gyula*. Bp., 2014, 118.

elleni küzdelmükben pedig támaszkodtak volna a „népies erők”-re is. Ennek ellenére – ahogyan Bajcsy-Zsilinszky is hangsúlyozta utólag¹⁰³ – társadalmi bázisuk miatt hangsúlyosabbak voltak a középosztályra, mindenekelőtt a közalkalmazottakra vonatkozó pontok.¹⁰⁴ Mint fogalmaztak: „*Meg kell menteniünk a magyar művelt középosztályt: ez ma a fajvédelem abc-je.*”¹⁰⁵ A gazdasági életben a zsidóság radikális, társadalmi részarányának megfelelő visszaszorítását tervezték, valamint vám- és adóreformot, illetve a földreform „gyors, részrehajlatlan és lelkiismeretes” végrehajtását követelték. A magántulajon alapján állva hirdettek munkásvédelmet, korporációs alapon képzelve el az osztályellentétek felszámolását. Céljaik között szerepelt a független közigazgatás, a decentralizált államigazgatás és a keresztény, faji alapú népnevelés.¹⁰⁶

Érdekes kérdés a kormánypárt színeiben mandátumot szerzett Zsilinszky bihari ellenzékének reakciója a rivális „színeváltozására”. A regionális ellenzéki periodika, a Szilágyi Lajost támogató *Bihari Újság* 1923-ban egyrészt felhívta a figyelmet a kormánypárt vélt ármánykodásaira, másrészt viszont Zsilinszkyvel szemben meglehetősen visszafogott hangot ütött meg. Mint politikust elítélte pálfordulásáért, de becsületességét, őszinteségét nem kérdőjelezte meg, bírálta ugyanakkor Zsilinszky bihari szavazóit, akik kormánypártiak maradtak, vagyis elhagyták azt, akihez egykoron protekcióért fordultak „*egy »méltóságos« cím kieszközléséért, avagy egy állásért.*”¹⁰⁷ Mindez azért is figyelemreméltó, mert a cikket személyesen jegyző Szilágyi, valamint Zsilinszky hosszan húzódó verbális és írásbeli ütközetek¹⁰⁸ után 1921 májusában maradandó fizikai sérüléseket okoztak egymásnak. A legitimista berettyóújfalui képviselő MOVE-t bíráló megjegyzéseit a heves vérmérsékletű, nagy kedvvel párbajozó¹⁰⁹ – és szabad királyválasztó – Zsilinszky nem tűrte. A híradás szerint „*Szilágyi Lajos dr. és Zsilinszky Endre dr. lovagias ügye ma délelőtt a Fodor-féle vívóteremben fegyveres elintézését nyert, amelynek folyamán az első összecsapásnál Szilágyi a homlokán egy hét centiméteres, Zsilinszky pedig a bal arcán*

¹⁰³ Idézi VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m., 89–90.

¹⁰⁴ „A munkáskérdés mellé, mint annál még súlyosabb szociális probléma, a tisztviselőkérdés és az egész középosztály problémája sorakozott”. ZSILINSZKY ENDRE: *Második tatárjárás*. 1924. jún. 1. 1. Jellemző, hogy a középosztály kapcsán Zsilinszky jóformán csak a tisztviselőkről szól. Vö. UŐ: *Mentsétek meg a középosztályt*. Szózat. 1923. máj. 13. 1–2.

¹⁰⁵ ZSILINSZKY ENDRE: *Az érem másik oldala*. Szózat. 1923. júl. 27. 2.

¹⁰⁶ *Fajvédőkialtvány: a Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt programja: 1924. október*. Bp., 1924. Ennek szociálpolitikai pontjait Zsilinszky szerkesztette. VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m., 77.

¹⁰⁷ SZILÁGYI LAJOS: „*Együtt a mélység felé*”. *Bihari Újság*. 1923. szept. 27. 1.

¹⁰⁸ ZSILINSZKY ENDRE: *Gömbös – Szilágyi*. Szózat. 1920. aug. 18. 1. UŐ: *Napfényre a titkos mozgató erőkkal*. Szózat. 1920. nov. 30. 1. UŐ: *Hérosztratoszi munka*. Szózat 1921. márc. 8. 1–2.

¹⁰⁹ Zsilinszkynek már a Monarchia hadseregében komoly fegyelmi ügye volt, melyből csak Fejérváry Géza és Tisza István közbenjárása segítette ki. Fejérváry Géza levele (címtett ismeretlen). Budapest, 25. Juni 1910. Österreichisches Staatsarchiv. Kriegsarchiv. Militärkanzlei Seiner Majestät. 1910 1-3/87. (A dokumentumért Számvéber Norbertnek mondok köszönetet.) Bajcsy-Zsilinszky utolsó, fegyveres elégtételről tudósító levele 1944. március 3-ról származik. OSZKK 28. fond. 2. Bajcsy-Zsilinszky Endre lovagias ügyeire vonatkozó iratok.

egy tizenkét centiméteres sebet kapott. A párbaj után a felek kibékültek.”¹¹⁰ A fajvédő politikus tette Horthy melletti hitvallás is volt egyben, aki iránti hűségét – és annak arcán viselt jelét – élete végéig megőrizte.¹¹¹

Az ellenzékbe vonulást természetesen meg kellett magyarázni a választóknak is, amit személyes vizit mellett egy röpirat formájában oldott meg Zsilinszky. Az *Újévi nyílt levél a derecskei választókerület polgáraihoz* című kiadvány Budapesten, a Zsilinszky Gábor által irányított Stádium kiadónál jelent meg. A szerző „sivár és meddő négy esztendőről” értekezett, ahol nem a program volt rossz, hanem a „kormányzati rendszer”. Az ellenzékbe vonulás okaként a koncepciótlanságot, valamint a gazdasági és szociális érzéketlenséget jelölte meg. Ismételten hitet tett a keresztény, faji alapú kultúrpolitika, a magyarosított (értsd: zsidótlantított) agrár- és hitelpolitika, az etatista szociálpolitika és az olaszbarát külpolitika mellett.¹¹² Az 1924 májusában személyesen is tanulmányozott fasiszta Olaszország tehát kül- és belpolitikai téren is példakép volt a számára, jóllehet, mint fogalmazott: „*engem ebben a pillanatban főleg a szociális intézkedései és intézményei érdekelnek a fascizmusnak.*”¹¹³

Zsilinszky 1925. április 19-én Kádár Lehellet Derecskére utazott, hogy személyesen is megmagyarázza az ellenzékbe vonulást,¹¹⁴ októberben pedig beszámolót tartott kerületében.¹¹⁵ Áprilisi látogatása alkalmával Börcsök Sándor községi főbíró a kormányzóra mondott köszöntőt a Polgári Körben tartott szombati közvacsorán, míg a képviselőt „Szóke János gazda, községi törvénybíró köszöntötte”. Zsilinszky másnap a *Szózat* beszámolója szerint kétezer fő előtt tartotta meg beszámolóját Derecske főterén Uray Gyula tanító üdvözlése után. Az „egészben véve elhibázott” földreform kapcsán immáron a kormány felelősségét emlegette, és annak pénzügypolitikáját ostorozta, mivel „*csak az államháztartás rendbehozatala lebeg a kormány szeme előtt, nem pedig a gazdasági életnek és a keresztény magyar gazdasági egzisztenciáknak megerősítése és fellendítése. (...) Foglalkozott a kormány helytelen, zsidó- és bankbarát vám- és adópolitikájával s e kettőt jelölte meg a túrhetetlen drágaság legfőbb okául.*” Szintén a fajvédő lap beszámolója szerint Zsilinszky „*beszélt még a kormány külpolitikájáról, a magyar kisebbségek védtelenségéről a megszállt területeken és a zsidókérdésről, sürgetvén ez utóbbiban az intézményes megoldást.*”

¹¹⁰Körösvidék. 1921. máj. 24. 1.

¹¹¹Horthy iránt Zsilinszky eleinte rajongó, majd támogató, utolsó éveiben pedig megértő volt. Vö. *Bajcsy-Zsilinszky Endre bibliográfiája*, szerk. BARTHA Ákos. (Kézirat.) Húszas évekbeli szerepéhez a Horthy-kultusz építésében: TURBUCZ Dávid: *A Horthy-kultusz 1919–1944*. MTA BTK TTI, Bp., 2015, 79–161.

¹¹²ZSILINSZKY: *Újévi nyílt levél...* i. m.

¹¹³Zsilinszky Endre levele Kozma Miklósnak. 1924. május 3. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1. d. Budapesti lapok. Zsilinszky (1921–1926).

¹¹⁴VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m., 81.

¹¹⁵MTI. Heti kiadás. 1925. 85. kiad. (okt. 29.) 2. old.

Délután a földigénylőknek tartott népes gyűlést a Polgári Kör udvarán (itt Áros János köszöntötte a „nincstelének” nevében), majd Konyárra kocsizott, ahol „igen nagyszámú hallgatóság előtt” tartotta meg beszámolóját.¹¹⁶

Bár már a fentiekből is érzékelhető a támogatás gyengülése, a helyi potentátok (alispán, főszolgabíró stb.) távolmaradásánál jóval keményebb jelzéseket is kapott az immáron vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre nevet viselő politikus.¹¹⁷ Az 1924-es nyomdászsztrájk¹¹⁸ kapcsán indított perekben egyrészt a *Szózat* betiltása miatt írt fajvédő kiáltvány aláíró társszerzőjeként került bíróság elé, másrészt – mivel a kiáltványt közölte a lap – „sajtó útján elkövetett rágalmazás” miatt is felelnie kellett tetteiért Törekgy Géza tanácsa előtt, ahol végül egyhavi fogházra és ötmillió korona [kb. 400 P] pénzbüntetésre ítélték.¹¹⁹ Bajcsy-Zsilinszky mint „becsületes magyar hazafi” és „önzetlen nacionalista harcos” értetlenül állt az ítélet előtt, és nyílt levéllel fordult az igazságügyi miniszterhez, noha nem fellebbezett.¹²⁰ 1926-ban a MOVE körüli folyamatos teendők mellett a tavasz a *Szózat* végső agóniájáról szólt,¹²¹ nagyszabásúnak szánt „nemzeti demonstrációja” meghiúsult,¹²² majd nyáron a *Magyarságban* megjelent, a klebelsbergi kultúrpolitikát fajvédelmi látószögből kritizáló cikke¹²³ miatt keletkezett kisebb vihar körülvette. Az MTI szükségét érezte ennek kapcsán három oldalon keresztül idézni a minisztert ért támadással szembeni élénk tiltakozást, melynek keretében „a nagy koncepciókat meg nem értő törpék” és „az alkotásra tehetetlen irigyek gyűlölködései” ellen ragadtak tollat kiscigányok és polgári iskolai tanárok.¹²⁴

Ha a fentiekből még nem, Mezőfi sorsából Bajcsy-Zsilinszkynek tudnia kellett (volna), mit jelent az ellenzéki startpozíció a korabeli választásoknál. 1926-ban ellenfele ráadásul nem szocialista politikus, hanem a nála majdnem húsz évvel idősebb, széles körű kapcsolatokkal bíró újságíró, író és politikus, Pekár Gyula lett.¹²⁵ Az eleinte bírónaként ténykedő (jogban tehát jártas), sok nyelven beszélő, világlátott kormánypárti jelölt mint a Fehérház Bajtársi Egyesület elnöke vett részt az ellenfor-

¹¹⁶Szózat. 1925. ápr. 21. 3. („A fajvédelem fő feladata az elhanyagolt kisemberekről való gondoskodás. Zsilinszky Endre beszámolója”) A lap Kádár Lehel „zsidóveszedelemmel” kapcsolatos szónoklatait is részletezi, kiemelve, hogy vasárnapi „beszédét minduntalan félbeszakította a kitörő derűség és lelkes taps s Derecske magyarjai a szónokot alig akarták leengedni a pódiumról.” Uo.

¹¹⁷A névváltoztatás belügyminiszter engedélyét közli: Budapesti Közlöny. 1925. jún. 26. 1.

¹¹⁸Ehhez lásd: BÓDY ZSOMBOR: Egy bérharc dramaturgiája. Esettanulmány. *Munkástörténet – Munkásantropológia*. Szerk.: HORVÁTH SÁNDOR–PETHŐ LÁSZLÓ–TÓTH ESZTER ZSÓFIA. Bp., 2003. 36–53.

¹¹⁹Békésmegyei Közlöny. 1925. dec. 6. 2.

¹²⁰Közli: Szózat. 1925. dec. 11. 1–2. Idézetek: Uo. 2.

¹²¹Zsilinszky Gábor kikerült a *Szózat* igazgatóságából, mely lépés mögött a sajtó a két fivér „elvi és anyagi természetű” konfliktusát sejtette, ami abból fakadt szerintük, hogy Gábor részvényeladásával a lap feletti kormánybefolyást kockáztatta (vagy valósította meg). Békésmegyei Közlöny. 1925. jan. 6. 3. és jan. 29. 1.

¹²²VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m., 79.

¹²³ZSILINSZKY ENDRE: *Potemkin kultúrpolitika felé*. Magyarság. 1926. júl. 8. 1–2.

¹²⁴MTI Hírkiadás (belpolitika, külpolitika) 1926. júl. 15. 10–12. old. Idézet: 10. 11.

¹²⁵Politikai pályájához (jobbára hozzá intézett leveleken keresztül): Pekár Gyula politikai tevékenységével kapcsolatban készült iratok (1919–1922, 1933). OSZKK. Fol. Hung. 2785.

radalomban, hogy aztán a KNEP egyik alapítójaként 1919 augusztusától 1921 júniusáig vallás- és közoktatásügyi államtitkárként, 1919 szeptemberétől november végéig pedig a tárca nélküli miniszterként ténykedjen. A közepes írói tehetségű, ám magasan pozicionált író-politikus számtalan egyesület – többek között az MTA, a Petőfi Társaság, a Kisfaludy Társaság, a Külügyi Társaság, Turáni Társaság stb. – meghatározó tagjaként vagy éppen elnökeként jelentős közéleti szereplője volt a kornak.¹²⁶

Bajcsy-Zsilinszky még ebben a feszült helyzetben¹²⁷ is megőrizte barátinak mondható kapcsolatát Kozmával (vitézi kérvényéhez szükséges ellenforradalmi érdemeit is ő igazolta¹²⁸), ami azért figyelemre méltó tény, mivel a médiavezér ekkorra már rajta kívül senkivel sem ápolt szoros kapcsolatot a szegediek közül,¹²⁹ ráadásul a *Szózat* adóssága egyre kellemetlenebb helyzetet teremtett köztük.¹³⁰ Kozma kormánypárti kötődései miatt nem exponálhatta magát nyilvánosan egy ellenzéki jelölt mellett, ám Zsilinszky érdekében Gömböst és Sztranyavszkyt is bevonna igyekezett „elmenni a legfelsőbb helyre,”¹³¹ vagyis Horthyhoz.

Hogy miért kellett ilyen magas szinten interveniálni? Zsilinszky hosszasan részletezte panaszait november 28-án Sztranyavszky Sándornak címzett levelében. Szerepel itt az ajánlási ívek visszatartása, az adóelengedéssel való vesztegetés, különböző fejlesztések ígérete (kultúrpalota, iparos székház, tanítóotthon, szeszgyár) „olyan modorban, ami idáig legfeljebb a szociáldemokraták részéről volt szokás,” valamint vitézek és leventék kortesszolgálatra történő berendelése Zsilinszky ellen, ami nagyon fájhatott a rend újdonsült tagjának. Emellett Bajcsy-Zsilinszky állítása szerint a fajvédőkkel szimpatizáló katolikus kört bezáratták, beszédeiket megzavarták (egy „oláh tanító”, egy „oláh pap” és egy „zsidó” által), a választói névjegyzékben előforduló kihagyások és pontatlanságok (házsám, név) pedig rendre őket sújtották. A

¹²⁶Magyar Országgyűlési Almanach: 1927–1932. 222–223. és Magyar Életrajzi Lexikon. (online). valamint SCHÖPFLIN ALADÁR: *Pekár Gyula*. Nyugat. 1937/9. Míg Schöpflin – Zsilinszky munkatársa a *Szózat*-nál – írói hibáinak, pózainak megpendítése mellett is megértő Pekárral szemben (nekrológiájában), Kozmának nem volt túl jó véleménye róla (legalábbis Zsilinszkynek írt levelében). Kozma Miklós Bajcsy-Zsilinszky Endrének. 1926. dec. 1. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 2 d. Választások, 1926.

¹²⁷1924 végén a Miniszterelnökség sajtóosztálya kezdeményezett eljárást az ügyészségnél a *Szózat* egyik cikke miatt. SIPOS BALÁZS: *A politikai újságírás mint hivatás*. Bp., 2004. 40. Az ellenzékiesség azonban nem minden téren volt markáns. Külpolitikailag a fajvédők továbbra is szinte ugyanazt hirdették, mint a kormány, ám innentől fogva mindez erős kormánykritikával párosult. E retorikai tornamutatványban Zsilinszky oroszlánrészt vállalt. Vö. PRITZ PÁL: *A fajvédők külpolitikai nézetei, 1918–1936*. Századok 124 (1990) 5–6. sz. 653–659.

¹²⁸MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1. d. Budapesti lapok. Zsilinszky (1921–1926).

¹²⁹ORMOS MÁRIA: *Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós*. Bp., 2000. I. köt. 133.

¹³⁰Mint Gömbösnek fogalmaz egy magánlevélben (Bajcsy-Zsilinszkyre utalva): „egy üzleti vállalkozás sem épülhet azon, hogy a jóbarátnak adós marad.” MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1. d. Budapesti lapok. Zsilinszky (1921–1926). Kozma időről időre emlékezteti barátját fizetési kötelezettségére.

¹³¹Kozma Miklós levele Bajcsy-Zsilinszky Endrének. 1926. november 24. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1 d. Zsilinszky Endre. Budapesti lapok. 1926. Kozma mindezt megismétli december 1-i levelében is. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 2 d. Választások, 1926. (o. n.)

legnagyobb érvágás azonban alighanem Kádár Lehel kiutasítása volt,¹³² mivel – mint Bajcsy-Zsilinszky fogalmazott – „nekem ma rajta kívül itt senkim sincs”. Levele szerint Ertsey közjegyző és választási elnök ezúttal ellene kampányolt, őt „népbolondítónak”, híveit „söpredéknek” nevezve. A viszonyokra jellemző, hogy Bajcsy-Zsilinszky szerint Marjay Barna főszolgabíró – aki „mostanáig barátomnak mondta magát” – erőszakmentességet ígért, „de azt nem várhatjuk, hogy trükkök se legyenek” – idézte Marjayt. Bajcsy-Zsilinszky érdemeire hivatkozva elvárta volna a védelmet és a tiszta választást.¹³³ A nehézségek ellenére Kozmának arról számolt be a fenti levél napján, hogy Pekárt csak feleannyi – kivezényelt – ember hallgatta, míg ő akkora hallgatóság előtt beszélt, „milyent még Derecskén nem láttam egy tömegben és óriási a lelkesedés a táborunkban.”¹³⁴

Mint látható, a kormánypárthoz hű helyi közigazgatási elit most sem tétlenkedett, és hasonlókat mondhatunk el a sajtóról is. A *Bihar Népe* már a választások előtt egy hónappal megkezdte a kampányt, A *derecskei szózat* című írással fricskázva négy évvel korábbi támogatóját (utalva Bajcsy-Zsilinszky időközben megszűnt lapjára).¹³⁵ December elején pedig „olvasói levelet” közöltek, melynek szerzője teljesen esélytelennek tartja a fajvédő politikust és hangsúlyozza, hogy Pekárnak nincs szüksége tisztességtelen eszközökre. Pekár „mint nemes ellenfél”-ről szól riválisáról, aki ellenben – a kerületben tartózkodó kortesével, Kádár Lehellel egyetemben – egészen más hangnemet üt meg vele szemben. A névtelen olvasói levél emlékeztet rá, hogy a *Szózat* áprilisi és májusi számai folyamatosan szidták Ertseyt, aki 1922-ben még makulátlannak tűnt a fajvédők előtt, minthogy ekkor éppen Zsilinszkyt – pontosabban akkor is a kormányt – támogatta.¹³⁶ Az állítás jelenlegi tudásunk szerint nem állja meg a helyét, mivel a fenti két hónapban a halódó lapnak mindösszesen két (pár oldalas) száma jelent meg, Ertsey említése nélkül.¹³⁷ A *Szózat* utódlapjaként indított *Magyar Újság*ban ellenben december elején már valóban megemlíti Ertsey Péter kormányfőtanácsost, aki a „világ legalkotmányosabb embere” helyett immáron a „Tisza-féle választások idejéből ismeretes, mint a terror egyik megszemélyesítője.”¹³⁸ A fajvédő kortes emlékei szerint Ertsey ekkor már azzal kérkedett, hogy ha

¹³²Magyar Újság. 1926. dec. 2. 3. Kádárt még a Zsilinszky iránt igen megértő Vigh is „szélsőségesen nacionalista és antiszemita” (újság)íróként említi. VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m., 58.

¹³³Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Sztranyavszky Sándornak. 1926. nov. 28. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 2 d. Választások, 1926. Csóré szerint a főszolgabíró meg is próbálta vesztegetni. „Egy köteg pénzt tett az asztalra, és arra kért, ne szavazzak Zsilinszkyre. A pénzt visszaautasítottam, mire Bajcsy-Zsilinszky abban a kitüntetésben részesített, hogy miközben a programbeszédét mondta, a jobbán állhattam.” CSÓRÉ: i. m., 86.

¹³⁴MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 2 d. Választások, 1926.

¹³⁵*Bihar Népe*. 1926. november 25. 1–2. („A derecskei szózat”) A lap idézi Pekárt, aki szerint választási részvétele „nem politika, ez nemzetmentő munka”. Uo. 1.

¹³⁶*Bihar Népe*. 1926. dec. 9. 2.

¹³⁷*Szózat*. 1926. ápr. 22. és máj. 21.

¹³⁸Magyar Újság. 1926. dec. 1. 2. („Fajvédő jelöltek sikerei a vidéki kerületekben”) A tiszavirág-életű *Magyar Újság* a *Szózat* Lapkiadó Rt. gondozásában jelent meg 1926/27-ben. A cég igazgatótanácsának elnöke Gömbös Gyula volt. A lapot Lévai Jenő vásárolta meg 1930-ban. SIPOS: *A politikai újságírás...* i. m., 33. 101.

akarja, „a görbe botjára ráakasztja a kalapját, és azt is megválasztatja országgyűlési képviselőnek.”¹³⁹

A választmányi iratok szerint Pekár Gyulának 3644, Bajcsy-Zsilinszky Endrének 2141 ajánlást sikerült összegyűjtenie.¹⁴⁰ Körülbelül ezt az arányt tükrözte az 1926. december 10-i választás végkimenetele is: Pekár 3935, Bajcsy-Zsilinszky pedig 2377 szavazatot kapott¹⁴¹ a korszak legérdektelenebb választásán.¹⁴² A szavazási jegyzőkönyvek most is csak kisebb rendellenességeket regisztráltak (Konyáron),¹⁴³ a vesztes fél azonban ismét másképp látta a helyzetet, nyomban a közigazgatási bírósághoz fordult, petíció benyújtása mellett döntött, sőt büntetőjogi feljelentést is készült tenni.¹⁴⁴ A bajt tetézte, hogy Bajcsy-Zsilinszky lekéste saját, budapesti kerületében tartandó beszédét, a küzdelmet ott is elveszítette, ráadásul meg is betegedett.¹⁴⁵ Mindezekon és a *Szózat* megszűnésén túl rendkívül komoly anyagi nehézségek is sújtották. Kozma Miklós egyik levele szerint „idealista” barátjának teljes vagyona ráment a közéletre, olyannyira, hogy már télükabátja sincsen.¹⁴⁶

A hangoztatott okok igen-igen emlékeztetnek Mezőfi 1922-es panaszaira. A fent említetteken túl: etetés-itatás, választók megfélemlítése, hatósági személyek jogellenes magatartása, a szavazás tempójával való visszaélés és különböző ígéretek (szövetkezeti hitel pl.). A közigazgatási bíróságnál tett panasz szerint november 22-én

¹³⁹Ertsey Hosszúpályiban tett állítólagos kijelentését idézi: CSÓRÉ: i. m., 87.

¹⁴⁰Bihar Vármegye T. H. Bizottsága központi választmányának iratai. 1926 D–Zs. Jegyzőkönyv. 1926. 12. 02. MNL HBML IV. B. 403. 10. Kozma adatai szerint Pekár 3000, Bajcsy-Zsilinszky 1000 szavazóval bírt. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 2 d. Választások, 1926.

¹⁴¹Községi bontásban (a második szám vonatkozik Bajcsy-Zsilinszkyre): Derecske: 1149 – 1281, Sáránd: 405 – 153, Vértes: 412 – 21, Tépe: 301 – 112, Monostorpályi: 256 – 126, Hajdúbagos: 334 – 176, Hosszúpályi: 356 – 337, Konyár: 722 – 169. Közli: RUSZOLY: i. m., 23. A választókerület végleges adatai szerint Pekár 3940, míg Bajcsy-Zsilinszky 2380 szavazatot kapott. HUBAI: *Magyarország XX. századi...*, i. m., III. köt. 64.

¹⁴²A bethleni politika következményeként ekkor volt a legtöbb egyhangúlag elnyert mandátum és a legkevesebb képviselőjelölt a korszakban. PÜSKI LEVENTE: *A Horthy-rendszer*. 2006. 114.

¹⁴³Itt Bajcsy-Zsilinszky bizalmi emberei el is hagyták a szavazási körzetet. Bihar Vármegye T. H. Bizottsága központi választmányának iratai. 1926 D–Zs. Szavazási jegyzőkönyv. Konyár I. és II. vál. ker. MNL HBML IV. B. 403. 10.

¹⁴⁴RUSZOLY: i. m., 23.

¹⁴⁵Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Sztranyavszky Sándornak. 1926. nov. 28. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 2 d. Választások, 1926. A fajvédők Budapest déli és északi kerületében külön listán indultak, miután a „keresztény tábor” létrejöttéért indított tárgyalások nem vezettek eredményre. Az északi listát vezető Bajcsy-Zsilinszkyt a neves fajbiológus, Méhely Lajos követte. Közös fellépésükhöz: *Magyar Újság*. 1926. nov. 23. 2. Továbbá: *Budapesti Hírlap*. 1926. nov. 23. 7. Méhely szerepéhez a fajvédő táboron belül: GYURGYÁK JÁNOS: *Magyar fajvédők*. Bp., 2012. 87–101. 137–138.

¹⁴⁶„Ezt az embert majdnem 7 évi közérdekű munkája után egyik sorscsapás a másik után éri, amellet, hogy olyan naiv, mint egy gyerek és annyira nem tud magával törődni se egészségileg, se egyébként, mint ahogy csak az igazi idealisták nem tudnak.” Kozma Miklós levele Ritoók Zsigmondnak. 1927. január 17. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. *Budapesti lapok*. Vagy ahogyan Hory András diplomatának fogalmazott Kozma 1927 végén: „Bandi nem erre a világra való, zord puritán”. Idézi: ORMOS: i. m., 151.

220 fős ingyenes „vadászvacsorát” rendeztek a derecskei kaszinóban, ahol „*főispántól lefelé a községi törvénybíróig minden szónok a jelen lévő Pekár Gyula kormánypárti jelöltségével foglalkozott, maga Pekár is beszélt (...) a vacsora árát Csócsits Lajos vendéglőssel dr. Ertsey Péter választási elnök alkudta ki személyenként 22 000 koronában [kb. 1,8 P], s fizette is meg a rendelt vacsorát. Ugyanaz az Ertsey Péter, aki az egész választási idő alatt személyesen intézte a kormánypárt választási ügyeit*”¹⁴⁷ – mint írták. A beadványban szerepelt egy másik, a választás után tartott 300 fős vacsora is, melyre Salamon terménykereskedő és Csillag Májer vendéglős osztott vacsorajegyet a Pekárhoz hű lakosok körében a választás napján. A petícionálók visszatérő panaszja volt, hogy a szavazás tempóját a gyorsan leszavaztatott kormánypártiak után következő ellenzékieknél lassították, sőt esetenként idő előtt be is zárták a körzeteket, hogy a várakozó „több száz” fajvédők ne adhassa le voksát. Derecskén még a felsoroltak ellenére is győzött Bajcsy-Zsilinszky, ellenben a távolabb fekvő helyeken gyászosan szerepelt. Ennek okaként említik a beadvány szerzői, hogy a névjegyzéket nem frissítették az 1922-es választás óta, így állítólag ezer – jobbára szegény – embert zártak ki és sok regisztrált sem tudott élni jogával. Hajdúbagos ismét reflektorfénybe került, mivel a fajvédők szerint a másodjegyű harmincévnyi hitelmentességet ígért a földreform során kiosztott házhelyek tulajdonosainak, amennyiben Pekárra szavaznak (ami eredetileg az összes ilyen házra vonatkozott volna). Ugyanitt – Bajcsy-Zsilinszkyék szerint – a községi jegyző 5 000 000 koronát [kb. 400 P] kapott Pekártól, amit a különböző helyi egyesületek közt osztottak ki, illetve hízott disznót vettek belőle, és finanszírozták az etetést, itatást. Konyáron 22 birkát vágta le, és 8 hektoliter bor fogyott, Vértesen pedig, „*ahol a lakosság a legszegényebb, a legelhanyagoltabb és a leginkább zsidókézből lévő, a fajvédő párt csak 21 szavazatot kapott*” – fogalmaztak. Ám a legsúlyosabb visszaélések a panasz szerint Konyáron fordultak elő, ahol a választás előtti este a fajvédő pártnak még „500 biztos, utólagos aláírással megpecsételt szavazata volt,” végül mégis csupán 169 voksot sikerült begyűjteniük. Hosszúpályiban a visszafogott községi jegyző és a „tisztletreméltó” református lelkész miatt „aránylag” korrekt módon bonyolódott le a szavazás, ám a petícionálók által várt 90%-os (!) fajvédő többség nem valósulhatott meg a helybeli nagybirtokosnak, Lichtschein Sámuelnek¹⁴⁸ „*és tisztartóinak összes cselédeivel, munkásaival és cselédeivel szemben alkalmazott pressziója*” miatt. Mint írták, „*nevezettek egyszerűen maguk elé rendelték gazdasági cselédekiket és aratóikat és kiadták nekik a rendelkezést, ha fajvédő jelöltre mernek szavazni, az uradalom a cselédekkel azonnal elbocsátja, a munkások, aratók pedig*

¹⁴⁷A fajvédő lap a közigazgatási bíróság tárgyalásakor részletesen írt a vacsoráról, kiemelve, hogy azon „ortodox zsidók” is részt vettek és hogy Pekár nem is vadászott Derecskén. Magyar Újság, 1927. ápr. 24. 3–4. Pekár védője, Lányi Márton szerint ugyanakkor „Zsilinszky Endre és Kádár Lehel lépten-nyomon szidták a zsidókat, két ízben megsértették a csendőroket, elrontották a telefonhuzalokat és terrorisztikusan léptek fel a választások előtt, sőt, a választások alatt is”. Uo., 4.

¹⁴⁸Lichtschein Sámuel [Samu], aki társaival közösen bírt 824 kat. holddal a harmadik legnagyobb birtokkal rendelkezett a községben 1935-ben. Vö. BERÉNYI [et al.]: i. m., 172.

*többet nem kapnak munkát.*¹⁴⁹ Pádár Antal urasági kocsis külön levéllel kereste meg Bajcsy-Zsilinszkyt, mert panasza szerint télvíz idején eresztette szélnek Lichtschein.¹⁵⁰ Mindezen felül ifjabb Áchim L. András ismét hallatott magáról; ezúttal orgyilkosnak nevezve röpiratán a család régi ellenségét.¹⁵¹

Bajcsy-Zsilinszky a választások után elkeseredett levelet írt Kozmának, melyben nemcsak őt, de – a ritka alkalmak egyikeként – finoman Horthyt is kérdőre vonta: „*az egész választási kampány alatt csak két férfiútól kértem valamit, és pedig Kormányzó Úr Őfőméltóságától és Tőled. A Kormányzó Úrtól azt, hogy engem mint a vitézek főkapitánya védjen meg a kormánypárti kortes pribékek gazságaitól. Téged pedig arra kértelek, mint a választás tényleges vezetőjét, ne engedd, hogy a választási törvényt az én rovásomra lábbal tiporják. Nem mint koldus kértem ezeket, nem is szívességeként, hanem mint független magyar úr, vitéz és hazafi kértem azt, ami nekem dukál. Nem kaptam meg azt, ami nekem dukál. Hiába vagyok vitéz, úgy bántak velem a választásokon, mintha kommunista csirkefogó volnék*”. Szerinte a „gyalázatos” választás „*törvénytíprásai és aljasságai mellett eltörpül mindaz, amit ugyanez az Ertsey Péter az én érdekemben négy és fél évvel ezelőtt elkövetett a később tényleg megkapott kormányfőtanácsosság érdekében.*” Vagyis a fontos identifikációs csoportokat is megnevező (vö. „úr, vitéz és hazafi”) levél tanúsága szerint Bajcsy-Zsilinszky 1926-ban a kommunisták – és a zsidók¹⁵² – ellen érhetőnek, sőt,

¹⁴⁹A petíciót közli: RUSZOLY: i. m., 23–25. Idézetek innen. Lásd továbbá: Magyar Újság. 1927. máj. 22. 7. Országos viszonylatban Kende János egyrészt számos drasztikusabb esetet is említ, másrészt véleménye megerősíti, hogy Bajcsy-Zsilinszky „meglehetősen botrányos körülmények között maradt alul.” KENDE JÁNOS: Egy túlnyert választás – 1926. *Parlament képviselevélválasztások 1920–1998...* i. m., 114–123. Idézet: 124.

¹⁵⁰Közli: RUSZOLY: i. m., 25. Megjegyzendő, Bajcsy-Zsilinszky ugyanezt a vádat kapta meg a gyerekként náluk bojtárkodó Sinka Istvántól, aki id. Zsilinszky Endrét vádolta beteg apjának haláláért, minthogy – állítása szerint – a munkaképtelen ember helyett hiába dolgozott a család, télen szélnek eresztették őket. Ezekhez a Bajcsy-Zsilinszky-szakirodalom által figyelmen kívül hagyott emlékekhez Áchim egyik monográfiája hozzászól, hogy a pásztoröltő „élete végéig keserűen panaszolta” (többek között neki) id. Zsilinszky földesúri kegyetlenségét. Vö. SINKA ISTVÁN: *Fekete bojtár vallomásai*. Bp. Magyar Élet. 1942. 35–43. MOLNÁR JÓZSEF: *Achim L. András élete és halála: 1871–1911*. Bp. 2002. 322.

¹⁵¹Bajcsy-Zsilinszky pert is indított ellene, s a debreceni törvényszéken „Áchim L. Andrást bűnösnek mondták ki sajtó útján elkövetett rágalmozás vétségében és ezért 250 pengő pénzbüntetésre ítélték. Az ítélet végrehajtását felfüggesztették.” Békésmegyei Közlöny. 1928. jan. 27. 2. és febr. 25. 5. (Idézet: utóbbi.) Az inkriminált szórólap (igen döcögős) szövege: „Derecske Népe! Tekintsetek a csabai kép [sic] felé, ahonnan a halottan is harcos üzen e válságos napokban. Földműves testvérek! Mutassátok meg, hogy hálásak vagytok és az eszme sírásójának, a minden idők igaz földműves magyarjának orgyilkosát, Zsilinszky Endrét a képviselőválasztáson megbuktatjátok. Testvéri üdvözléssel Áchim András.” Közli: Pesti Napló. 1928. febr. 23. 7.

¹⁵²Mint Sztranyavszky Sándor államtitkárnak címzett, korábban idézett levelében fogalmaz (Bethlen iránti lojalitását hangoztatva): „szüntessék be azokat a korteszkozókat, amelyek talán megfelelőek lehetnek a nemzetközi zsidó Mezőfível szemben, de erkölcsileg és politikailag egyaránt lehetetlenek velem szemben.” Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Sztranyavszky Sándornak. 1926. nov. 28. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 2 d. Választások, 1926.

feltehetően elfogadhatónak tartotta a választási visszaéléseket (mint láthattuk, hasonló érvrendszerrel próbálkozott Mezőfi is Klebelsbergnél).

Másrészt, Bajcsy-Zsilinszky elismerte – jöllehet, kisebbítette – a négy évvel korábbi visszaéléseket, sőt megemlítette Ertsey akkori szolgálatainak jutalmát is („kormányfőtanácsosság”). A vérig sértett politikus öntudatosan utasította vissza Kozma baráti segítségét arra vonatkozóan, hogy kérjenek találkozózt Bethlentől (aki már nem Tisza Istvánnal „rokonlélek és rokonegyéniség” véleménye szerint,¹⁵³ hanem csak Tisza Kálmán rossz szelleme)¹⁵⁴ egy esetleges megismételt választás érdekében. Ehelyett inkább a fajvédő párt továbbszervezését tervezte Derecskén, mert „*éppen elég tisztogatni való van ottan a rothadó közéletben, hiszen azért estem ki az Ertseyék kegyéből, mert ezt észrevettem*”¹⁵⁵ – fogalmazott, jöllehet a pártkötődések alighanem fontosabbak voltak a történetek során.

Az ellenzéki politikus 1926 végén kezébe vette a petíció ügyét, többször járt Derecskén, és Budapesten is tájékozódott a jogi lehetőségekről. Az 1927. január 6-án benyújtott panasz ügyintézője Derecskén Csizmadia Lajos, Budapesten pedig Antal István lett.¹⁵⁶ Bajcsy-Zsilinszky a kampányban szerzett tüdőcsúcshurutját 1927 tavaszán Olaszországban kezelte Kozma Miklós és Vass József népjóléti miniszter anyagi segítségével,¹⁵⁷ de nagyszámú – híveit instruáló vagy épp dorgáló – leveleivel innen is irányította a petíciót. A levélváltásokból értesülünk arról, hogy az ellenpártiak – főként ismét csak Ertsey választási elnök – nemcsak fenyegettek, de ígérték is: elsősorban a panasz visszavonása esetén a keletkezett költségek megtérítését. Bár a közigazgatási bíróság malmai lassan öröltek, Bajcsy-Zsilinszky eleinte mégis bizakodóan állt hozzá a petíció ügyéhez,¹⁵⁸ amiben Kozma¹⁵⁹ és Antal¹⁶⁰ biztatása is megerősíthette. Időnként azonban nehezen javuló egészségi állapotának és az elhúzódó ügynek köszönhetően már-már paranoiás állapotba került. Mint barátjának fogalmazott: „*Úgy látszik, mégis megölt ez a kolibriarcú elefánt, ez a Zollstock-Danton,¹⁶¹ ez a hímzemű tehén, ez a nemzetközi interparlamentáris ökörborjú, ez az*

¹⁵³ZSILINSZKY ENDRE: *Sors bona nihil aliud...* Szózat. 1921. dec. 13. 1.

¹⁵⁴ZSILINSZKY ENDRE: *Miniszterelnöki beszédek.* Szózat. 1923. okt. 16. 1.

¹⁵⁵Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Kozma Miklósnak. 1926. dec. 23. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 1 d. Zsilinszky Endre. Budapesti lapok. 1926. Az ellenzéki politikus alighanem a frankhamisítás idején tanúsított lojális magatartása miatt is számított volna a kormány korrekt viselkedésére.

¹⁵⁶RUSZOLY: i. m., 23–25.

¹⁵⁷Kozma Miklós Bajcsy-Zsilinszky Endrének. 1927. ápr. 1. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok.

¹⁵⁸Pl.: „Vagy visszalép Pekár Gyula vagy pedig a független bíróság fogja megfosztani mandátumától s én ismét fellépek Derecskén.” (VIDA: „*Engem elgáncsolhattak*”... i. m., 21. Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Cseh Sándornak. 1926. dec. 19.). „Minden erőmmel azon leszek, ha Pekár nem lépne vissza, hogy mandátuma megsemmisítségük”. (Uo., 21. Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Csizmadia Lajoshoz. 1926. dec. 19.)

¹⁵⁹Pl. Kozma Miklós Bajcsy-Zsilinszky Endrének. 1927. jan. 19-én. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok. és 1927. ápr. 25. Uo.

¹⁶⁰Antal státuszriportját („nem állunk rosszul”) idézi: Bajcsy-Zsilinszky Endre Kozma Miklósnak. 1927. ápr. 27. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok.

¹⁶¹Utalás Pekár atletikus termetére.

egyetlen komoly érve a bolsevistáknak a polgári világrend ellen, ez a Fúj-Pekár.”¹⁶² Ezekben a periódusokban meglehetősen esélytelennek látta, hogy eredményesen vegye fel a harcot a „förtelmes Pekár-dög és bandája” (valamint a honi „piszlicsár-diktatúra”)¹⁶³ ellen, hiszen – ahogyan Antal Istvánnak fogalmazott – „*hol van az a »független« bíróság, amely merne egy kormánypárti mandátumot megsemmisíteni.*” Lelkesedése is lankadt: „*Az egészségem visszaszerzése mégis előbbre való, mint a mandátum visszaszerzése. Úgysem bízom a petícióban.*”¹⁶⁴

Az ügyet tovább bonyolította, hogy Pekárt másik – versenytelenül győztes¹⁶⁵ – körzetében, Kecskeméten is peticionálták, vagyis a kormánypárti politikus két tűz közé került.¹⁶⁶ Ez az új helyzet megemelte a derecskei mandátum fontosságát a Bajcsy-Zsilinszky által – szlovák származása okán, Szabó Dezsőt idézve – Plachota néven emlegetett képviselőjelölt számára.¹⁶⁷ A fajvédő politikus jóakaróival történő konzultálás és némi visszakozás után¹⁶⁸ így is vállalta a küzdelmet. Hezitálásának oka, hogy a hatályos jogszabály szerint az időközben tetemesre duzzadt eljárási költség a felperesre hárult, amennyiben az alperes az ügy befejezése előtt lemond a mandátumáról.¹⁶⁹ Ez a kecskeméti petíció sikertelensége esetén reális forgatókönyvnek tűnt, ráadásul Pekár ügyvédje meg is szellőztette védenca ebbéli szándékát.¹⁷⁰ A tárgyalás első felvonására április 24-én sor került a közigazgatási bíróság Lampel Hugó által vezetett tanácsa előtt, a folytatást május 21-re halasztották.¹⁷¹ A háttérben komoly taktikázás kezdődött, melynek keretében Kozma egy széttépésre szánt levélben tájékoztatta barátját, hogy „két nagyon illetékes hely” és az új bihari főispán is Zsilinszkyt támogatja majd.¹⁷² Az egyetlen veszé-

¹⁶²Bajcsy-Zsilinszky Endre Kozma Miklósnak. 1927. ápr. 20. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok. A *Szózat* 1922-ben még ünnepelte Pekár kecskeméti mandátumát. *Szózat*. 1922. jún. 4. 4. Sőt, a kecskeméti ünnepségre Zsilinszky is Pekárral tartott (többek társaságában) és pohárköszöntőt mondott – Bethlen Istvánra. *Szózat*. 1922. június 27. 8.

¹⁶³ZSILINSZKY ENDRE: *Diktatúra és piszlicsár-diktatúra*. *Szózat*. 1923. szept. 23. 1–2.

¹⁶⁴Bajcsy-Zsilinszky Endre Antal Istvánnak. 1927. ápr. 20. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok.

¹⁶⁵Kecskeméten nem indult ellenzéki jelölt 1926-ban. KENDE: i. m., 121.

¹⁶⁶Ha valaki a korban egy választáson több kerületben indult és győzött – egyéni kerületek esetén –, csak egy mandátumot tarthatott meg, a megüresedett helyekről pedig újabb szavazásnak kellett döntenie. PÜSKI: *A Horthy-rendszer...* i. m., 101.

¹⁶⁷Zsilinszky apai ágon maga is szlovák származású volt, amire előszeretettel emlékeztette a baloldali sajtó. Egy ízben rá hivatkozva nevetségesnek nevezték, hogy „tótok fokossal hadonászának” (Népszava. 1921. nov. 17. 6.), máskor „csupa tót Zsilinszky Endre nemzetgyűlési képviselő”-nek titulálták (Népszava. 1921. márc. 11. 10.), de az is előfordult, hogy „jeles Szvatopluk-ivadék”-ként emlékeztek meg róla. (Népszava. 1926. márc. 12. 11.)

¹⁶⁸Bajcsy-Zsilinszky Endre Kozma Miklósnak. 1927. ápr. 20. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok.

¹⁶⁹RUSZOLY: i. m., 23.

¹⁷⁰VIDA: „*Engem elgáncsolhattak*” ... i. m. 23–24.

¹⁷¹Budapesti Hírlap. 1927. ápr. 24. 6.

¹⁷²Ez nem alaptalan feltételezés. Báró Feilitzsch Bertold – a Stádium Sajtóvállalat Rt. elnöke – 1927 és 1930 között volt bihari főispán. MNL HBML <http://hbml.archivportal.hu/data/files/144620980.pdf> (Letöltve: 2016-02-29). A Zsilinszky-fivérekhez fűződő kapcsolatához: VIGH: *Bajcsy-Zsilinszky Endre. 1886–1944...* i. m., 57.

lyes forgatókönyv tehát az volt, ha Pekár elveszíti a kecskeméti mandátumot, mert „*ez esetben nincsen Isten, ki őt a derecskei lemondásra rá tudná venni.*”¹⁷³

A baj május elején következett be, amikor Pekár lemondott a Hírös Város képviselőtéréről.¹⁷⁴ Zsilinszky ekkor hazautazott Olaszországból, mivel úgy gondolta, „*nincs más mód, mint belefeküdni a petícióba.*”¹⁷⁵ Döntésében motiválhatta, hogy „*minden oldalról azt hallom, hogy a petíció jól áll. Ez az általános nézet.*”¹⁷⁶ Júniusban a Lampel-tanács elrendelte a bizonyítást (32 tanú kihallgatásával),¹⁷⁷ vagyis kezdett komolyra fordulni az ügy. Bajcsy-Zsilinszky lelkesedése azonban hamarosan ismét lelohadt, amit jelez, hogy Kozmával májustól csupán a MOVE és az ÉME aktuális dolgairól, illetve különböző protekciós ügyekben leveleztek.¹⁷⁸ A már a petíció előtt is komoly anyagi gondokkal küzdő Bajcsy-Zsilinszky kénytelen volt belátni a kecskeméti fordulat rá leselkedő veszélyét is: „*Pekár váratlan lemondása engem anyagilag egészen tönkretesz. Annyira (...), hogy egy új választás költségeit már nem is vállalnám, holott a cél, hogy egy új választáson győzelemre vigyük a zászlót.*”¹⁷⁹ A megviselt idegrendszerű politikus így jobb híján 1927. november 18-án visszavonta panaszát,¹⁸⁰ ám egyben „új fajvédő szervezkedést” ígért, méghozzá Derecske népére építve.¹⁸¹ Ez az ígéret azonban ebben a formában sohasem valósult meg, noha kapcsolata Derecskével valóban megmaradt.¹⁸²

¹⁷³Bajcsy-Zsilinszky Endre Kozma Miklósnak. 1927. máj. 4. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok.

¹⁷⁴Pesti Napló. 1927. máj. 7. 5. Zsilinszkyt óvatosságra inthette, hogy a kecskeméti petícionálókat a fajvédő lap szerint 27 500 pengő „költségmegtérítésre ítélték”. Magyar Újság. 1927. máj. 10. 1.

¹⁷⁵Bajcsy-Zsilinszky Endre Kozma Miklósnak. 1927. máj. 7. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok.

¹⁷⁶VIDA: „*Engem elgáncsolhattak*”... i. m., 22. (Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Csizmadia Lajoshoz. 1927. máj. 4.) Vö. „a mi ügyünk igen-igen jól állhat. Ha nem állna jól, ugyan mi szükség volna akár terrorra, akár ígéretekre?” Uo. 22. (Bajcsy-Zsilinszky Endre levele Csizmadia Lajoshoz. 1927. máj. 30.)

¹⁷⁷Békésmegyei Közlöny. 1927. jún. 28. 1.

¹⁷⁸Bajcsy-Zsilinszky Endre Kozma Miklósnak. 1927. okt. 12. MNL OL. Kozma Miklós iratanyaga. K 429 14. 5 d. Zsilinszky. Budapesti lapok.

¹⁷⁹VIDA: „*Engem elgáncsolhattak*”... i. m., 24.

¹⁸⁰Budapesti Hírlap. 1927. nov. 18. 6.

¹⁸¹„Kibontjuk a zászlót és azt szeretném, hogy addig is ápolják lelkükben a hazafiság, a magyar fajtestvéri szeretetnek, összetartásnak és a káros idegenekkel szemben való összefogásnak gondolatát és szellemét.” VIDA: „*Engem elgáncsolhattak*”... i. m., 24. (Bajcsy-Zsilinszky Endre levele a derecskei választókerület népéhez. 1927. dec. 5.)

¹⁸²Bajcsy-Zsilinszky vissza-visszajárt a községbe és derecskei hívei is segítették, például az 1931-es tarpai kampány során. Csóré emlékei szerint, „Csizmadia Lajossal, Arany Lajossal, Major Imrével együtt én is részt vettem a Hetén, Fehércsén, Tivadaron és Tarpán lezajlott választási agitációban.” CSÓRÉ: i. m., 87. Sőt, Bajcsy-Zsilinszky 1935-ben – a tarpai fő „hadszíntér” mellett – ismét próbálkozott Derecskén, ám ezúttal Miskolczi István NEP-jelölt győzedelmeskedett felette (a voksok aránya 6150 vs. 2763 volt). RUSZOLY: i. m., 23.

Bajcsy-Zsilinszky Endre 1926 végére politikailag körön kívülre került.¹⁸³ Egykori lapja megszűnt, törvényhozásból történő kibukása pedig egzisztenciálisan is rendkívül érzékenyen érintette, éppen abban a ciklusban, melynek végére a képviselők fizetése elérte az európai élvonalat.¹⁸⁴ Helyzetét tovább nehezítette, hogy a húszas évek második felében a jobboldali radikális újságírók számára csupán egyes vidéki lapok, az MTL, a Magyar Országos Tudósító, rövid ideig a *Magyar Újság*, a *Magyarság* és az *Új Nemzedék* nyújtott esetleg megélhetést, vagy pedig „betagozódtak más irányú lapok újságírói közé.”¹⁸⁵ Bajcsy-Zsilinszky azonban más utat választott. 1927-ben lemondott a MOVE-elnökségről, kilépett a Fajvédő Pártból, 1928-ban önálló lapot (*Előőr*), 1930-ban pedig saját pártot (Nemzeti Radikális Párt) alapított.¹⁸⁶ Ezután kormányzati vagy kormányzathoz kötődő közéleti szerepet már nem töltött be, bár ilyen irányú kapcsolatai megmaradtak,¹⁸⁷ és elképzelései időnként találkoztak is a hivatalos politika mellékösvényeivel (főképp a második világháború idején).¹⁸⁸

A Bajcsy-Zsilinszky által Derecskén kedvezményezettként és kárvallottként egyaránt megtapasztalt, egyenlőtlen feltételeket teremtő választási rendszer, a nem minden esetben alkalmazott, de a kormánypárt érdekében a szükségesnek ítélt körzetekben újra és újra bevetett befolyásolási technikák és „trükkök” általánosnak mondhatóak a két világháború közti Kelet-Közép-Európában,¹⁸⁹ így Magyarországon is. A Bethlen-korszakban vidéken a „vármegyei, városi és községi önkormányzatok többsége kezdettől fogva jó és szoros együttműködést tudott kialakítani a kormánnyal.” Ez a jó nexus a dualizmuskori alapokra épített választási rendszerrel, a korlátozott választójoggal, a választókerületi beosztás aránytalanságaival, a képviselő-ajánlási rendszer körüli anomáliákkal és egyes ellenzéki pártok vidéki szerveződésének korlátozásával lehetetlenné tette, hogy a kormánypárt megbukjon, és parlamenti váltógazdálkodás alakuljon ki.¹⁹⁰

¹⁸³Reprezentációját illetően jelzésértékű, hogy az egyetlen filmhíradós felvétel az 1944-ben kivégzett politikusról egy 1926-os anyag. A Magyar Országos Véderő Egyesület sportversenye Veszprémben. 1926. augusztus. Magyar Híradó 130.

<http://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8529> (Letöltve: 2016-03-31)

¹⁸⁴Ez havi 913 pengő jövedelmet jelentett. PÜSKI LEVENTE: *A Horthy-korszak parlamentje*, Bp., 2015. 410–411.

¹⁸⁵SIPOS: *A politikai újságírás...* i. m., 203.

¹⁸⁶Ehhez kapcsolódóan az életmű korszakolásának problémáit felveti: KISS JÓZSEF: *Fajvédelemről a nemzeti demokráciáig: Bajcsy-Zsilinszky Endre politikai tervei a trianoni Magyarország megújulására (1918–1932)*. Doktori (PhD) értekezés. Debrecen, 2007. 35.

¹⁸⁷A harmincas évektől „világképe inkább a népi írók álláspontjához állott közel, némelyikükkel baráti-munkatársi kapcsolatban volt, annak ellenére, hogy társasági élete inkább a hagyományos elithez vagy annak »gutgesinnt« ellenzékéhez kötötte.” ABLONCZY BALÁZS: „Német világ” vagy „Új Európa”: A magyar politikai elit Németország-képe 1933 és 1945 között. *Újrakezdések krónikája: Magyar–német diplomáciai kapcsolatok 1867–2001*. Szerk.: UJVÁRY Gábor–PRÖHLE Gergely. 2001, 118–119.

¹⁸⁸BARTHA ÁKOS: „Organikus rend” az „önvédelmi övezet”-ben: *Bajcsy-Zsilinszky Endre birodalmi regionalizmusa*. Kommentár. 2016. 3. 68–85.

¹⁸⁹JANOS, ANDREW C.: *Haladás, hanyatlás, hegemonia Kelet-Közép-Európában*. 2003.102–106.

¹⁹⁰PÜSKI LEVENTE: A bethleni politikai berendezkedés az 1920-as években. *Bethlen István és kora*. Bp., 2014. 64. 66. Idézet: 64.

Beszédes, hogy a tárgyalt kistérségben, Bihar vármegyében a megyeszékhely (Berettyóújfalu) ingadozó pártpreferenciájú képviselőjétől (Szilágyi Lajos) eltekintve az egész korszakban minden választókerületben kormánypárti jelölt győzött, még a legnehezebb időszakokban is.¹⁹¹ Derecskén pedig „a községi vezetés szélesebb köre a mindenkori kormánypártot támogatta.”¹⁹² Ha valahol kiélezett verseny alakult (volna) ki, a közigazgatás és a rendészeti szervek fent ecsetelt praktikákkal, ha nem is mindig könnyen, de el tudták érni a kívánt eredményt. A kormánypárt sikere nem csupán a pártapparátus, de gyakorta a közigazgatási és az állami intézmények vezetői számára is presztízskérdés volt és az esetleges személyi szimpátiáknál is fontosabb szempontnak bizonyult. Mindez Bajcsy-Zsilinszky számára 1926-ban keserű csalódást jelentett, noha négy évvel korábban ő maga is a rendszer segítségével került be a parlamentbe. A *Pesti Napló* fajvédő politikus bukásán élcelődő sorai-val: „A nap hőse Zsilinszky Endre, aki ellen nagy terrort fejtenek ki a kerületben. Az udvariassághoz szokott fajvédőnek ez igen kellemetlen. Ők csak akkor terrorizáltak, amikor lehetett.”¹⁹³

¹⁹¹A gazdasági világválság idején megtartott 1931-es választásokon „az összes bihari szervezeteknek több mint felét az ellenzék szerezte meg, azonban a választási rendszer sajátosságai miatt a berettyóújfalui kerületen kívül mindenhol kormánypárti jelölt kapott mandátumot.” KEREPESZKI RÓBERT: *Berettyóújfalu és Bihar vármegyei választások a két világháború között*. Új Nézőpont (2014) 1. sz. 9.

¹⁹²BERÉNYI [et al.]: i. m., 158.

¹⁹³Pesti Napló. 1926. dec. 4. 11.